

Marsai Viktor

A migrációs diskurzus margójára III. – A líbiai válság az európai migráció tükrében¹

Az elmúlt hónapok során a líbiai válságot tárgyaló diskurzus a magyar politikusok és média ingerküszöbét is elérte,² illetve több elemzés is napvilágot látott a konfliktussal kapcsolatban.³ Az elmúlt öt év meddő békéltetési kísérleteit látva egyre többször hangzik el az az érv is, hogy mekkora „hiba” volt megbuktatni a Kaddáfi-rezsimet, és a nyugati hatalmak ismét maguknak keresték a bajt.⁴ A jelenlegi elemzés arra tesz kísérletet, hogy nem vitatva az elkövetett hibákat, józanabb hangokat vigyen a diskurzusba, illetve rámutasson azokra a problémákra, amelyek a mai napig gátolják a sikeres észak-afrikai stabilizációt. A tanulmány – leszámítva a 2011-es beavatkozás körüli vitákat – ismertnek veszi a 2014 közepé előtti líbiai állapotokat, amelyet a szerző két elemzésben tárgyalt,⁵ és az azóta eltelt két év eseményeire, illetve a stabilizáció lehetőségeire fókuszál.

Kulcsszavak: Muammár Kaddáfi, Líbia, migráció

Marsai Viktor: Onto the Margin of the Discussion about Migrant Crisis III – The Libyan Crisis and the Immigration to Europe

In the last month the discussion about the Libyan conflict appeared both in the speeches of Hungarian politicians and the media. Furthermore, some analyses have also been published. Considering the events of the last five years numerous opinions state that foreign intervention was a failure and Western powers have generated a conflict zone to their own loss. The current analysis tries to set straight some misconceptions in connection with the crisis and examine the main factors which contribute to the prolongation of the civil war.

Keywords: Muammar Gaddafi, Libya, migration

Ma széles körben közhelynek számít, hogy a líbiai állam összeomlása súlyos hatásokkal járt Európa biztonságára. Az ország korábban annak a „cordon sanitaire”-nek volt biztos építőköve, amely távol tartotta a kontinenstől mind a szubszaharai térség migrációs nyomását, mind a különféle dzsihadista terrorcsoportokat. A Muammár Kaddáfival

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

2 Lásd: Orbán gigantikus menekültábrót építene [online], 2016. 09. 24. Forrás: index.hu [2016. 11. 28.].

3 Lásd: SZALAI Máté, GARAI Nikolett, POLGÁR Katalin: Líbia – egy lehetséges európai beavatkozás kérdőjelei [online], E-2016/14. Forrás: kki.gov.hu [2016. 11. 28.].

4 Dominic TIERNEY: The Legacy of Obama’s „Worst Mistake” [online], 2016. 04. 15. Forrás: theatlantic.com [2016. 11. 28.]; ZSUPPÁN András: Az öt legnagyobb tévedés, ami lángba borította a Közel-Keletet [online], 2015. 09. 08. Forrás: vs.hu [2016. 11. 28.].

5 Lásd: MARSAI Viktor: A líbiai helyzet és az európai nagystratégia hiánya, SVKK Elemzések, 2014/13, 1–15 o.; MARSAI Viktor: A líbiai válság elmúlt két és fél éve európai szemszögből, Nemzet és Biztonság, 7. évf., 2014/3. 82–104. o.

való nyugati megbékélés úttörőjének számító olaszokkal kötött megállapodás 2008-ban a töredékére csökkentette az Európa partjait elérő afrikai migránsok számát: a következő évben a korábbi létszám alig negyede, 7300 bevándorló érte el az EU-t.⁶ Ugyanakkor a líbiai biztonsági szolgálatok – hasonlóan Szaddám Huszein iraki rezsimjéhez – biztos kézzel tartották távol az országtól, és így közvetve az európai államoktól is az Észak-Afrikában egyébként aktív és fontos bázisokkal rendelkező radikális csoportokat. Éppen ezért már 2011-ben is voltak olyan hangok, hogy hiba megbuktatni Kaddáfít, mára pedig ezek a hangok tovább erősödtek. Sokan vonnak párhuzamot a 2003-as amerikai iraki beavatkozás és a NATO 2011-es intervenciója között, mondván, mindkettő átgondolatlan volt és részben koholt alapokra épült, de ami a legfontosabb: teljes mértékben aláásta a térség stabilitását, és olyan konfliktuszónát hozott létre, amellyel mindmáig nem sikerült mit kezdeni.⁷ Így, miközben Líbia 2011 előtt erős és megbízható bástyát jelentett Európa számára, az arab tavasz után az összes olyan probléma megjelent, amelyek a Kaddáfi-érában elképzelhetetlenek lettek volna.

Nem boncolgatva itt az iraki inváziót és következményeit, amelyek valóban számos kérdést vetnek fel, Líbia kapcsán vigyáznunk kell a leegyszerűsítő és logikusnak látszó, csak éppen hamis állításokkal. Az iraki analógiák alkalmazása ugyanis félrevezető, csakúgy, mint a vágyvezérelt gondolkodás (*wishful thinking*) virágzó gyakorlata. Ez igaz mind a Kaddáfi-érára, mind a jelenlegi rendezési kísérletekre. A NATO-beavatkozásnak Líbiában ugyanis valószínűleg nem a stabilitás, hanem a jelenlegihez hasonló, elhúzódó polgárháború lett volna az alternatívája, azzal a különbséggel, hogy abban a külső szereplőknek a 2011–2012-esnél jóval kisebb esélyei lettek volna a beavatkozásra – még akkor is, ha ezekkel a lehetőségekkel akkor nem, vagy nem megfelelően éltek.

2011 – lépéskényszerben

E sorok szerzője korábban már több írásában is kifejezte azon nézőpontját, hogy 2011 márciusában Kaddáfi hatalmon maradása nem jelentett volna többé stabilitást Líbia számára.⁸ Azóta e véleményét számos diplomatakkal és a térséggel foglalkozó kutatóval készített interjú is megerősítette,⁹ csakúgy, mint az azóta napvilágot látott elemzések. Még egyszer hangsúlyozzuk, nem az a kérdés, hogy *jelenleg* a líbiaiak – és a nemzetközi szereplők – zöme visszasírja-e a Kaddáfi-érát, hanem az, hogy 2011-ben milyen állapotok uralkodtak az országban. Márpedig azok bukásra predesztináltak a rezsimet. Ennek okai a következők:

A líbiai Dzsamáhíríja eszménye – a közvetlen demokrácia megvalósítása a politikai izslám, a szocializmus, illetve az arab és afrikai nacionalizmus keverékén keresztül – 2011-re véglegesen megbukott. Míg az ezredforduló előtt Kaddáfinak úgy-ahogy sikerült lavíroznia az egyes líbiai törzsek között, és megtartani többségük támogatását, uralma utolsó év-

6 EU keen to strike deal with Muammar Gaddafi on immigration [online], 2010. 09. 01. Forrás: theguardian.com [2016. 11. 28.].

7 Lásd például: Erik Black: How the Europeans' creation of Iraq, Syria and Libya contributed to today's chaos [online], 2016. 08. 15. Forrás: minnpost.com [2016. 11. 28.].

8 Lásd: MARSAI: A líbiai helyzet... i. m., 11–12. o.; BESENYŐ János, MARSAI Viktor: Országismertető – Líbia. MH Összhaderőnemi Parancsnokság, Székesfehérvár, 2012. 66–67. o.

9 Elektronikus interjúk és személyes interjúk diplomatakkal 2015 és 2016 során Európában és Egyiptomban.

tizedében ez egyre nehezebben működött. A rezsim nem volt képes megbirkózni az egyre erősödő keleti szeparatizmussal és a romló gazdasági helyzettel, ami aláásta a korábban működő társadalmi konszenzust. 2011-re a líbiaiak jelentős része elvesztette bizalmát a rezsimben, és változást akart. Ezt jól mutatta, hogy a lakosság és a líbiai törzsek jelentős része a demonstrációk kitörése után szembefordult a rezsimmel. Ennek mértékét jól mutatja, hogy Kaddáfi leginkább külföldi zsoldosokra,¹⁰ illetve az arab származású líbiaiak szemében lenézett tuareg milíciákra támaszkodva¹¹ próbálta meg megerősíteni haderejét, hogy le tudja verni a felkelést. Bár a kormányerők látszólag gyorsan átvették a kezdeményezést, egy hónappal a demonstrációk kitörése után sem tudták elérni Bengázit. Még amennyiben sikerült is volna nekik, kérdéses, hogy hogyan boldogultak volna a milliós város épített környezetében, ahol csak korlátozottan érvényesíthették volna a tűzerő terén meglévő fölényüket. A líbiai haderő szinte semmiféle tapasztalattal sem rendelkezett a város harc és az aszimmetrikus hadviselés terén, haditechnikája rendkívül elavult volt,¹² ami elhúzódó harcokat ígért keleten.

Más helyszínekkel szemben – mint például Szíria – a líbiai felkelők szinte azonnal megalakították politikai fórumukat, a Nemzeti Átmeneti Tanácsot, amely megfelelő platformot, ernyőszerkezetet és kohéziót biztosított a számukra. Nem véletlen, hogy a felkelők többször is megfenyegették a vonakodó nemzetközi közösséget azzal, hogy megfelelő erővel rendelkeznek az olajinfrastruktúra ellenőrzéséhez.¹³

A rezsim ráadásul egyértelművé tette, hogy nem lesz – viszonylag – békés átmenet, mint Tunéziában vagy Egyiptomban. A sokáig felvilágosultnak tartott Szaif Kaddáfi is csak mérsékelt reformokról beszélt a televízióban, miközben a kormányerők folyamatosan tüzeltek a tüntetőkre. A fő követelésről, Muammár Kaddáfi távozásáról szó sem volt.¹⁴ Így a rezsimnek nem sikerült kifogni a szelet a tüntetők vitorlájából, az erőszak pedig csak olaj volt a tűzre.

Ilyen körülmények között a külső szereplők játéktere rendkívül korlátozottá vált, és a következő opciókra korlátozódott: *a)* nem avatkoznak be, ami egyrészt jelentős ideológiai fiaszkót jelentett volna, hisz végignézik Európa déli határainál egy népfelkelés vérbe fojtását, másrészt elvesztik a lehetőséget, hogy befolyásolják a válság alakulását, amely elhúzódó polgárháborúval fenyegetett; *b)* vagy katonai intervencióval elősegítik a rezsim bukását és az átmenetet. A külső szereplők – elsősorban Franciaország és Nagy-Britannia nyomására, saját belpolitikai érdekeiktől sem függetlenül – az utóbbi mellett döntöttek, és végül a NATO keretét választották mindehhez. Az igazi katasztrófát nem ez és nem Kaddáfi bukása, hanem az elmaradt stabilizáció jelentette: az egyes szereplők egymás-

10 Gaddafi recruits "African mercenaries" to quell protests [online], 2011. 02. 19. Forrás: alarabiya.net [2016. 11. 28.].

11 Hugh BRODY: Gaddafi and the Tuareg, the „Lords of the desert” [online], 2011. 11. 08. Forrás: opendemocracy.net [2016. 11. 28.].

12 Lásd: The Military Balance 2011. IISS, Routledge, Abington, 320–321. o. A líbiai hadsereg zömében még az 1960-as, 1970-es években vagy előbb készült eszközökkel (T-55, T-72-es harckocsik, BRDM-2-es és BMP-1-es páncélozott járművek, MiG-21 és 23 vadászpilótógépek) volt felszerelve. A haderő modernizációjára az országgal szembeni embargó miatt nem volt lehetőség. Kaddáfi ugyan 2008 után tervezte az új fegyverrendszerek beszerzését, de erre a 2011-es események miatt már nem kerülhetett sor.

13 Andy ROWELL: Libyan Rebels Threaten to Deny Oil Dithering Nations [online], 2011. 03. 14. Forrás: priceofoil.org [2016. 11. 28.].

14 Libya protests: Gaddafi's son warns of civil war [online], 2011. 02. 21. Forrás: bbc.com [2016. 11. 28.].

ra vártak, hogy valaki végre segítse elő a líbiai átmenetet. Végül pedig úgy döntöttek, hogy ezt majd a líbiaiak levezénylik egymás közt. Utóbbi döntés olyan fokú naivitást és tájékozatlanságot feltételez, amely fontos táptalaja a Líbiával kapcsolatos összeesküvés-elméleteknek.¹⁵ Ahogy a legutóbbi brit parlamenti vizsgálat is bebizonyította, a résztvevőknek valóban nem volt elképzelése arról, hogy mit is csináljanak Kaddáfi bukása után. De ez nem azt jelenti, hogy a beavatkozás rossz döntés volt – csupán azt, hogy a nyugati hatalmak ismét a szokásos hibát követték el, amikor nem gondoltak kellően a következményekre, illetve a vágyvezérelt gondolkodást alkalmazták, szembemelve a realitásokkal.¹⁶ Ez részben érthető volt, hiszen senki sem szeretett volna egy újabb szárazföldi beavatkozást egy muszlim államban, miközben egyértelmű volt az afganisztáni és iraki missziókat kísérő stratégiai fáradtság és kiábrándulás mind politikai, mind katonai, mind társadalmi szinten. A demokratikusan megválasztott döntéshozóknak ezen a ponton nehéz lett volna megmagyarázniuk választóiknak, mi a célja egy újabb nyugati műveletnek a Közel-Keleten. E sorok írója sokkal inkább e strukturális problémákkal, semmint különféle háttéralkukkal magyarázza a 2011-es posztkonfliktusos stabilizáció elmaradását. Ennek a mulasztásnak azonban a jelenlegi válság lett a következménye, amelynek megoldása jóval nagyobb kihívásnak ígérkezik, mint a 2011-es helyzeté.¹⁷

A líbiai helyzet 2014 nyarától a szkhírati megállapodásig

2014 nyarán az ország meglehetősen bonyolult belpolitikai helyzettel nézett szembe. Az Általános Nemzeti Kongresszuson (GNC) belül megerősödtek az ellentétek és a különféle frakciók. Az egyik csoport Ahmed Maítík mögött sorakozott fel, míg a másik Abdullah ath-Thinnit támogatta. Bár kezdetben úgy tűnt, hogy az egyes csoportok ideológiai alapon szerveződnek – előbbi egyfajta erősebb iszlamista irányvonallal, míg utóbbi erősebb szekuláris megközelítéssel –, hamarosan világossá vált, hogy legalább ennyire szó volt a Tripolitánia (Maítík) és Kireneika (Thinni) közti ellentétekről is. Az ideológiai narratívát erősítette, hogy 2013 után az egyiptomi katonai kormányzat – az Egyesült Arab Emírségek és Oroszország támogatásával – Kireneika mögött sorakozott fel, mivel Tripoliban a megbukott Muszlim Testvérek líbiai ügynökeit látták. Ezzel szemben Törökország és Katar Maítíket és csoportját támogatta. A problémát növelte az egyes fegyveres csoportok megerősödése: a legerősebb frakció, Miszráta egyértelműen Maítík mögé állt, míg több más fegyveres csoport Thinnit támogatta. A földrajzi megosztottság ráadásul nem volt determináló: a nyugati zintani milíciák például Thinni oldalára álltak, míg a keleti Ibráhím Dzsadhrán viszonylag jó kapcsolatokat alakított ki Maítíkkal. Khalífa Haftárnak, Kaddáfi extábornokának bekapcsolódása a harcokba sok szempontból megkönnyítette Thinni dolgát, mert a fegyveres erők korábbi tagjai közül sokan csatlakoztak a Haftár által indított Méltóság hadművelethez.¹⁸

15 Seumas MILNE: [There's nothing moral about Nato's intervention in Libya](#) [online], 2011. 03. 23. Forrás: theguardian.com [2016. 11. 29.].

16 Lásd: [UK parliament report criticises Libya intervention](#) [online], 2016. 09. 14. Forrás: aljazeera.com [2016. 11. 29.].

17 A 2011-es líbiai helyzetről lásd még: N. Rózsa Erzsébet: *Az arab tavasz. A Közel-Kelet átalakulása*, Osiris – KKI, Budapest, 2015, 151–169. o.

18 Lásd: [The Libyan Political Agreement: Time for Reset](#) [online], 2016. 11. 04. Forrás: crisisgroup.org [2016. 11. 29.].

Hamar nyilvánvalóvá vált azonban, hogy mindez több problémát generál, mint amennyit megold. Először is a civil politikusok meglehetősen korlátozott befolyással bírtak a fegyveres csoportokra: lényegében utóbbiak szándékától függött, hogy milyen mértékben vetik alá magukat a civil kormányzat döntéseinek. Másrészt a szövetségek meglehetősen rugalmasan működtek, és két tömb helyett valójában két laza hatalmi szerveződés alakult ki – számos más önálló hatalmi központ mellett. Ibráhím Dzsadhrán például, az olajlétesítmények őrzésével megbízott erők (*Petroleum Facilities Guard – PFG*) parancsnoka sok esetben tagadta meg a kormány rendelkezéseit és zárta le az olajterminálokat, hogy így gyakoroljon nyomást a döntéshozókra.¹⁹ Fezzán területén pedig a tebu és tuareg milíciák teljesen függetlenül működtek a hatalmi központoktól. De ugyanez igaz volt Haftár erőire is: a tábornok feletti ellenőrzés fogyatékoságait jól mutatta, hogy az általa elfoglalt területeken sok esetben katonai közigazgatást vezetett be szövetségesei ellenében is.²⁰

Hogy a helyzet rendeződjön, a különféle politikai frakciók beleegyeztek abba, hogy 2014 júniusában választásokat tartsanak, elfogadva azok eredményét. A részvételi arány azonban rendkívül alacsony volt, alig 18%-os.²¹ A voksolás megerősítette al-Thinni pozícióit, és a GNC-t felváltó új törvényhozásban, a Képviselők Házában (*House of Representatives – HoR*) az ő szövetségesei kerültek többségbe. A GNC számos tagja azonban – szemben a korábbi ígérekkel – nem fogadta el az eredményt, és önmagát tartotta Líbia legitim törvényhozásának.²² Ezzel az ország politikai vezetése kettészakadt. A főleg keleti politikusokból álló HoR Tobrukban és Bajdában folytatta munkáját, míg a GNC Tripolit tartotta ellenőrzése alatt. A politikai válságot mélyítette, hogy 2014 novemberében a Tripoliban székelő Legfelsőbb Bíróság – erős GNC-befolyás alatt – illegitimnek nyilvánította a júniusi választás eredményét és a HoR-t,²³ miközben a nemzetközi szereplők egyértelműen jogszerűnek tartották a voksolást, és a Thinni-kormányt ismerték el.

Líbiának tehát 2014 őszére két kormánya és két parlamentje lett, amelyek mindegyike csak korlátozott mértékben volt képes ellenőrizni a vele szövetséges fegyveres erőket. Eddigre az is egyértelművé vált, hogy Haftárból nem lesz líbiai asz-Sziszí: a tábornok által indított Méltóság hadművelet nemhogy az országban levő radikális csoportokat nem volt képes felszámolni és egyesíteni az államot, de mind a mai napig – két év fél év elteltével – még magát Bengázit sem sikerült megtisztítani az al-Káidával és/vagy az Iszlám Állammal szövetséges csoportoktól, mint például az Anszár as-Saría. Történt ez annak ellenére, hogy az Emírségek, Oroszország és Egyiptom – hol nyíltan, hogy titokban – fegyverekkel, sőt Kairó légicsapásokkal is támogatta a tábornok erőfeszítéseit.²⁴

2014 végére ráadásul az is látszott, hogy a líbiai válság következményei elérték Európát: ebben az évben több mint 170 000 menekült érkezett az országon keresztül a kontinensre, közel háromszor annyi, mint 2013-ban. Az is szimbolikus jelentőségű volt, hogy a Szíriában harcoló líbiai és észak-afrikai önkéntesekből szervezett Battar Brigád ekkor tért

19 *Libyan deal to end oil ports blockade still needs signing - Guard's Jathran* [online], 2016. 07. 25. Forrás: reuters.com [2016. 11. 29.].

20 *Another military man takes over from mayor in the east* [online], 2016. 11. 01. Forrás: libyaherald.com [2016. 11. 29.].

21 *Libyans mourn rights activist amid turmoil* [online], 2014. 06. 26. Forrás: aljazeera.com [2016. 11. 29.].

22 *Former Libyan parliament reconvenes, elects Islamist premier* [online], 2014. 08. 25. Forrás: reuters.com [2016. 11. 29.].

23 *Libyan court rules elected parliament illegal* [online], 2014. 11. 07. Forrás: aljazeera.com [2016. 11. 29.].

24 Elektronikus interjú egy EU-diplomatával, 2016. június.

haza és alapította meg az Iszlám Állam líbiai fiáléját Barka Provincia néven.²⁵ És akkor még nem beszéltünk arról, hogy az ország olajkészleteihez való hozzáférés továbbra is minimális szinten mozgott, a kitermelés a forradalom előtti szint tizede-ötöde között ingadozott. A politikai polarizációval a fegyveres csoportok, a Méltóság hadművelet és a miszráta vezetésű Líbiai Hajnal (másik nevén Líbiai Pajzs) közti küzdelem is folytatódott, igaz, nem érve el a 2014 tavaszán-nyarán tapasztalt intenzitást.

Ilyen körülmények között a külföldi szereplők úgy érezték, nem halogathatják tovább a politikai megállapodás előmozdítását. Ezért az ENSZ-főtitkár líbiai különleges megbízottja, Bernardino Leon 2014 végén tárgyalóasztalhoz hívta a feleket.

A 2014 augusztusában hivatalba lépett diplomata személye és tevékenysége körül napjainkig tartó, komoly vita alakult ki, aminek oka sokrétű. Leon hivatalba lépése után elkövette azt a hibát, hogy – a HoR-t tekintve a líbiai lakosság legitim képviselőjének – lényegében ultimátumokon keresztül próbálta rábírní a GNC-t az együttműködésre. A kezdeti kudarcok után egyértelművé vált, hogy ez nem fog működni, de a diplomata soha többé nem tudta meggyőzni a tripoli politikusokat, hogy pártatlan mediátor.²⁶ Legalább ekkora problémát okozott, hogy a megbízott kommunikációja kifelé sem volt mentes a túlzásoktól: az egyéves békéltetési folyamat során számos esetben hagyta el száját az a mondat, hogy ez az utolsó lehetőség a megegyezésre és Líbia megmentésére. A megállapodás szövegének utolsó, majd utolsó utáni, majd az utáni újabb változatai egyre kétségesebbé tették a sikert: egy idő után ezek a nyilatkozatok súlytalanná váltak, gyengítve Leon és az egész ENSZ által koordinált folyamat szavahihetőségét.²⁷ A féltucatnyi városban – Genfben, Brüsszelben, Tuniszban, Berlinben, Gadámeszben és legvégül Szkhírátban – folyó tárgyalások élet az is elvette, hogy egy idő után a folyamat sokkal inkább vándorcirkuszhoz, mintsem komolyan vehető politikai dialógushoz kezdett hasonlítani a folyton változó helyszínekkel, delegáltakal és domináns nagyhatalmakkal. A kegyelemdőfést azonban az adta meg a megbízottnak, amikor az Egyesült Arab Emírségekből kiszivárgott levelezésből kiderült, hogy az öböl menti ország – a HoR egyik legfontosabb külső támogatója – diplomáciai akadémiajának vezető posztját ajánlotta fel Leonnak ENSZ-es szolgálatai lejárta után – évi közel 700 000 dolláros fizetésért.²⁸ Ez végzetesen aláásta a tárgyaló tekintélyét, és sokak szemében egyértelmű bizonyítékul szolgált arra, hogy Leon a semlegesség helyett a HoR pártját fogta a tárgyalások során. Bár jogi következményei nem lettek az ügynek, politikai hatása súlyos volt. Nem véletlen, hogy a spanyol diplomatát ősszel a német Martin Kobler váltotta a poszton.

Ugyanakkor egyesek Leon védelmében két kétségtelen tény is fel szoktak hozni: az egyik, talán a legfontosabb, hogy lehet valaki a világ legkiválóbb tárgyalója, ha a rábízott felek nem akarnak megállapodni. Márpedig a líbiai felek kapcsán utóbbi egyértelműen látszott. A másik, hogy Leonnak mégiscsak sikerült előkészítenie Kobler útját a szkhírati megállapodásig, amelyet a felek 2015. december 17-én aláírtak.²⁹

25 Lásd: SZALAI Máté: *Az Iszlám Állam Líbiában?* [online], E-2015/3, Forrás: kki.gov.hu [2016. 11. 29.].

26 Elektronikus interjú az egyik EU-tagállam diplomatájával, 2015. április.

27 U.N. hands Libya's warring factions unity government proposal [online], 2016. 06. 08. Forrás: reuters.com [2016. 11. 30.]; lásd még Hadi FORNAJI: *Analysis: Geneva – Back to Square One?* [online], 2016. 08. 08. Forrás: libyaherald.com [2016. 11. 30.].

28 *Leaked Emirati Emails Could Threaten Peace Talks in Libya* [online], 2015. 11. 12. Forrás: nytimes.com [2016. 11. 30.].

29 Interjúk európai diplomatákkal és kutatókkal.

A Szkhírát utáni hónapok

A 2015 decemberében megkötött megállapodás, az LPA (*Libyan Political Agreement – Líbiai Politikai Megállapodás*) kapcsán senki sem táplált magában túlzott hurráoptimizmust. A féltucat ország tárgyalószobáiban kialakított egyezmény komoly strukturális problémákat hordozott magában, míg számos Líbia jövőjével kapcsolatos elemet egész egyszerűen nem tárgyalt vagy függőben hagyott. Mivel a két törvényhozás, illetve kormányzat egyesítésére tett erőfeszítések zsákutcába jutottak, az ENSZ a feje tetejére állította a folyamatot: erős külső nyomással a felek beleegyeztek abba, hogy az ország élére az addig lényegében ismeretlen HoR-politikus, Fáiz Szarrádzs kerüljön miniszterelnökként.³⁰ A létrejövő egységkormány (*Government of National Accord – GNA*) átvette a végrehajtó hatalom gyakorlását. Munkáját kezdetben egy hétfős Elnöki Tanács (*Presidential Council*) látta el, amelybe az ország mindhárom tartománya és a két nagy politikai csoport, a HoR és a GNC is delegált tagokat. A tervek szerint a törvényhozó szerep megmaradt volna a HoR kezében, míg a GNC egyfajta tanácsadó szerepkört kapott volna (*State Council*). A megállapodásnak két Achilles-sarka volt: a teljes kormánynak, a GNA-nak a megalakítását a HoR-nak szavazáson kellett jóváhagynia, és míg ez meg nem történt, addig érdemi kormányzati munka sem folyhatott az országban. A másik, hogy Haftár sorsáról-szerepéről a feleknek nem sikerült megegyezniük, így róla érdemben nem rendelkezett a szöveg.³¹ Mint látható, összességében a GNC jelentős engedményeket tett annak érdekében, hogy megalakulhasson az egységkormány, és a HoR pozíciói erősek maradtak. E mögött elsősorban a misztráti milíciák nyomását kell keresnünk, akik – nem függetlenül az Iszlám Állam térnyerésétől – a megállapodás minél előbbi megkötése mellett törtek lándzsát.³²

Egy évvel a megállapodás aláírása után napjainkra egyértelműen látszik, hogy Szkhírát nem oldotta fel a Líbián belüli törésvonalakat, csupán újakat kreált helyettük.³³ A korábbi HoR–GNC-szembenállás átalakult a GNA-t támogató és az azt elutasító csoportok vetélkedésévé. Számos keleti és nyugati politikus, aki korábban mellőzve vagy nem eléggé kiemelve érezte magát, most az új kormányzathoz csapódott, miközben a legerősebb pozíciókkal bíró HoR- és GNC-vezérek, mint Abdullah ath-Thinni, Agela Szaleh, Nuri Abu Szahmejn vagy Khalifa Ghwell igyekeztek aláásni a megállapodást. A helyzet paradoxonát jól mutatta, hogy a korábban egymással kibékíthetetlen ellentétben álló tábor hirtelen széles körű Líbia–Líbia-tárgyalásokba kezdett, sőt Tuniszban keretmegállapodást is kötöttek erről – még a szkhírati egyezmény előtt.³⁴

Utólag könnyű lenne ismét azt állítani, hogy a külső szereplők fölöslegesen kuszálták össze a szálakat, ha végre a GNC és a HoR megállapodott egymással. A tuniszi egyezmény azonban semmit sem oldott meg, csupán egy kétségbeesett kísérlet volt az ENSZ és a külső szereplők által támogatott marokkói megállapodás aláásására. A nagyhatalmak és az ENSZ számára ugyanakkor az volt a fő szempont, hogy bármi áron el kell érni az egységkormány

30 A szkhírati megállapodás az angol irodalomba és sajtóba *Libyan Political Agreement*-ként került be.

31 *The Libyan Political Agreement...* 2016, 3–4. o.

32 Interjú az egyik EU-tagállam diplomatájával, 2016. február.

33 *The Libyan Political Agreement...* 2016, i.

34 *U.N. calls for rapid Libya accord after lawmakers propose rival deal* [online], 2015. 12. 08. Forrás: reuters.com [2016. 12. 05.].

megalakítását, enélkül ugyanis bármiféle további fellépés – megfelelő jogi háttér hiányában – elképzelhetetlen, legyen szó akár a csempészhálózatok elleni líbiai akciókról, akár az egységes kormányerők megalakításáról és felfegyverzéséről. A líbiai szereplők 2011 és 2015 között eredményesen blokkolták a politikai átmenetet, és külső nyomás nélkül nem tűnt valószínűnek a pozitív folytatás. Ezért – ahogy a Crisis Group elemzése fogalmaz – mind az ENSZ, mind a bilaterális szereplők egyfajta „hajlandók koalíciója” (*coalition of willing*) keretében akartak a folyamat élére állni, és egybegyűjteni azon erőket, amelyek hajlandók alkalmazkodni az új realitásokhoz. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a líbiai lakosság jelentős része elvesztette bizalmát a rivális kormányzatokban, stabilitást, fejlődést és békét akart.³⁵ Ebből a szempontból nagy jelentősége volt, hogy a miszrátai fegyveresek zöme – az ország legerősebb katonai tömörülése – támogatta az LPA-t és a GNA-t.

A Szkhíráttal elégedetlen frakciók Haftárban látták fő támaszukat. A tábornok továbbra is jelentős fegyveres erők felett rendelkezett, valamint komoly külső támogatásban részesült. Iszlamista-ellenes narratívájával továbbra is azt a benyomást keltette, mintha egyedül ő küzdene az országban a radikális csoportok előretörése ellen, amelyek – véleménye szerint – a GNA-vel szövetséges erők soraiba is beférkőztek. Haftár új szövetségesekre lelt a GNA-vel elégedetlen nyugati csoportok között is.

A HoR ügyesen élt a szkhíráti megállapodás által rendelkezésére bocsátott fegyverrel, miszerint képviselőinek szavazással kell elismerniük az új kormány névsorát. A HoR elnöke, Agela Szaleh eredményesen húzta az időt, és a Képviselők Háza hónapokon keresztül vesződött azzal, hogy nem volt jelen megfelelő számú tagja a szavazás érvényességéhez.³⁶ Mivel a HoR 2016 augusztusáig képtelen volt voksolni, több szereplő is felvetette, hogy tekintsenek el a Képviselők Háza részéről szükséges felhatalmazástól, ebben azonban Oroszország, Egyiptom és az Emírségek nem egyeztek bele.³⁷ Májusban Szarrádzs azt mondta, unilaterálisan legitimnek nyilvánítja a GNA-t, mivel a HoR hónapok óta csak húzza az időt.³⁸

Sokáig úgy tűnt, a „hajlandók koalíciója” talán működhet. 2016 márciusában Szarrádzs és az Elnöki Tanács tagjai – akik addig Tunéziában várták a kedvező alkalmat – meglepetésszerűen visszatértek Tripoliba. Az esemény fontos erőpróbanak bizonyult a nyugati politikai erők, valamint a GNA számára, és pozitív eredményt hozott: a tripolitániai csoportok zöme kiállt a miniszterelnök mellett, és a korábban ellenséges erők is üdvözölték az Elnöki Tanács hazatértét. Szarrádzs lehangosabb ellenfelei, mint Khalifa Ghwell, a Tripoliban székelő korábbi GNC-kormány elnöke, aki elutasította a marokkói megállapodást, elmenekültek a városból.³⁹ Ezzel párhuzamosan végre megkezdődtek a várva várt katonai műveletek az Iszlám Állam szirti bázisai ellen: 2016 májusában a miszrátai erők és a velük szövetséges milíciák megkezdtek az al-Bunján al-Marszúsz hadműveletet, és kezdetben jó ütemben közelítettek a tengerparti város felé.⁴⁰

35 Both GNC and Hor now defunct says Ali Sallabi; calls for broader dialogue [online], 2015. 11. 23. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 05.].

36 HoR unable to meet again due to lack of quorum [online], 2015. 12. 08. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 05.].

37 *The Libyan Political Agreement...*, i. m., 20. o.

38 Presidency Council decides to activate Government of National Accord [online], 2016. 05. 17. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 05.].

39 Uo., 10. o.

40 Forces backed by Libya's unity government seek to encircle Islamic State-held Sirte [online], 2016.05. 29. Forrás: reuters.com [2016. 12. 05.].

Az egységkormány megalakítása látszólag számos kérdést leegyszerűsített. Szarrádzs és az Elnöki Tanács (mint a végrehajtó hatalom gyakorlója) beleegyezhetett a külföldi katonai jelenlétbe az Iszlám Állam elleni küzdelem jegyében. Bár korábban is fel-felröppentek kósza jelentések a brit, francia, amerikai, olasz különleges erők líbiai jelenlétéről,⁴¹ az Egyesült Államok pedig több esetben is sugalmazta, hogy megfigyelés alatt tartja az Iszlám Állam helyi csoportjait, ami bizonyos szintű szárazföldi jelenlétet feltételezett, 2016 tavaszától egyre több sajtóhír jelent meg a témában.⁴² 2016 júniusában aztán Szarrádzs elismerte a külföldi különleges erők támogatását a Szirt körüli küzdelemben.⁴³ A hónap végére az al-Bunján al-Marszús műveletben részt vevő erők egy alig 25 négyzetkilométernyi területre szorították vissza az Iszlám Állam erőit, és a művelet vezetése azt nyilatkozta, egy hónapon belül elfoglalják a várost. A miszráta erők mellett tripoli, dzsanzúri, naluti, zliteni, tadzsúrai és versefánai csoportok is csatlakoztak a művelethez, Ibráhím Dzsadhrán erői pedig kelet felől igyekeztek elvágni az Iszlám Állam utánpótlási és menekülési útvonalait. A megkérdezett parancsnokok 15-20 főnyi brit és amerikai katonai csoport jelenlétéről számoltak be, akik tanácsaikkal segítették a város harcban és az aszimmetrikus hadviselésben kevésbé járatos szövetséges erőket.⁴⁴

Szkhírát és a politikai átmenet válsága

A kezdeti eredmények ellenére 2016 nyarára egyértelműen körvonalazódott a líbiai belpolitika újabb válsága. A „hajlandók koalíciója” egyre erősebb ellenállásba ütközött, és megszilárdultak a vele szemben kialakuló új frontvonalak. A válságot más tényezők, mint a romló gazdasági helyzet és a Szirt környékén lelassuló műveletek is segítették. Az olyan elhanyagolt kérdések, mint Haftár jövőbeni szerepe is egyre égetőbb problémaként jelentkeztek.

Szarrádzs visszatérése ugyan átmenetileg biztosította elismertségét a szkhírati megállapodás támogatói között, és a jól hangzó egységkormány örve alatt a líbiai lakosság jelentős része is felsorakozott mögötte. A további politikai konszolidáció azonban megfeneklett, és Szarrádzs, illetve Martin Kobler erőfeszítései ellenére nem sikerült áttörést elérni. Az ENSZ líbiai különleges megbízottja ugyan kifogyhatatlannak tűnő erővel igyekezett minél több politikai szereplőt csatlakozásra bírni, meghallgatva igényeiket vagy követeléseiket, számos megalázó inzultusnak téve ki magát – mint például annak, amikor a GNC Szkhírátot elutasító képviselői mondvacsinált indokból egész egyszerűen elküldték Tripoliból.⁴⁵ Mindez azonban kevésnek bizonyult. A GNC és a HoR bizonyos részei továbbra is illegitimnek tartották a marokkói megállapodást, és a Líbia–Líbia-párbeszédet sürgették. Egyre gyakrabban hangzottak el a vádak, miszerint Szarrádzs pusztán az idegen hatalmak

41 Elektronikus interjú az egyik EU-tagállam diplomatájával, 2016. március.

42 U.S. troops stationed at Libya outposts: Washington Post [online], 2016. 05. 12. Forrás: reuters.com [2016. 12. 07.]; War on Isis: British Special Forces ambushed by Islamic State suicide bombers in Libya [online], 2016. 05. 01. Forrás: ibtimes.co.uk [2016. 12. 07.].

43 Serraj wants united army, admits “aid” from foreign special forces [online], 2016. 06. 26. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.].

44 How IS is surrounded in Sirte [online], 2016. 06. 22. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.].

45 Kobler insulted and forced to leave Tripoli promptly [online], 2016. 01. 01. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.].

kiszolgálója. Tekintettel arra, hogy a szkhírati egyezmény és a GNA legfőbb támogatói valóban a nyugati hatalmak voltak, amelyek továbbra is erőltették a folyamatot, miközben az számos jogi kérdést nem tisztázott kellő mértékben, a lakosság szemében a vádak nem tűntek alaptalannak.

A Haftár és a HoR körül gyülekező ellenzéki csoportok mindent elkövettek annak érdekében, hogy hiteltelensék a GNA-t. Ennek legjobb példája a ramadán idején kialakuló áramellátási válság volt. A líbiai erőművek egy része különféle fegyveres milíciák ellenőrzése alá került, amelyek – arra hivatkozva, hogy nem kaptak fizetést – elvágták a nagyvárosok ellátását. A pusztán anyagi haszonszerzésen túl egyértelmű volt az ügy politikai motivációja, hisz mindez az iszlám világ legnagyobb ünnepi időszakában komoly csapást jelentett a GNA népszerűségére, és sok líbiai háborgott Szarrádzs tehetetlensége miatt.⁴⁶ A gazdasági problémákat növelte Ibráhím Dzsadhrán hintapolitikája is: a PFG parancsnoka ugyanis, bár elvben támogatta a GNA-t, lezárta az olajterminálokat, szintén az elmaradt fizetésekre hivatkozva.⁴⁷ Emiatt a líbiai olajkitermelés továbbra is mindössze napi 270-300 ezer hordó körül mozgott a 2011 előtti 1,6 milliós szinthez képest.⁴⁸ Az olajexport bevételeinek kiesését – amit a világgazdaságban tapasztalható alacsony olajár is súlyosbított – az ország továbbra is valutatartalékai vesztes ütemű költségével ellensúlyozta: a 2013-ban 107,6 milliárd dollárra rúgó alap 2015 végére 56,8 milliárd dollárra olvadt, és a trend 2016-ban is folytatódott. A Világbank becslései szerint a 2016-os költségvetési deficit el fogja érni a GDP 60%-át, ami a készleteknek újabb 20 milliárd dollár körüli apadását jelenti.⁴⁹

Ennél kisebb, de nem elhanyagolható problémákat okozott az al-Bunján al-Marszús lelassulása. A korábbi Líbiai Hajnalhoz köthető erők nem boldogultak a beépített területeken lesállításokat, improvizált robbanóeszközöket, aknákat és öngyilkos merénylők tucatjait felvonultató dzsihadistákkal. A városharcban a miszrátaiak nem használhatták ki a tűzerő terén meglevő fölényüket, és most ők kerültek hasonló helyzetbe, mint 2011-ben Kaddáfi erői velük szemben. 2016. július 10-ig a Miszrátai Központi Kórház adatai szerint a szövetséges erők 1540 ember vesztek Szirt körül, ebből 240 volt a halálos áldozatok száma és 1300 a sebesült. 1540 ember vesztek Szirt körül, ebből 240 volt a halálos áldozatok száma és 1300 a sebesült. Ez a 6000-10 000 fősre becsült Bunján Marszús-erők (BM) 15-25%-át jelentette.⁵⁰ Augusztus elejére a veszteségek meghaladták a 350 halottat és 1500 sebesültet. A csapatokat a veszteségek és a lassú haladás jelentősen demoralizálta a házról házra folyó küzdelemben.⁵¹ Csak a július 21-i harcokban 18 BM-harcos esett el és mintegy 175 sebesült meg. Az Iszlám Állam orvlövészei több frontparancsnokkal is végeztek. A dzsihadisták előszeretettel alkalmaztak gépkocsiba rejtett pokolgépeket is,

46 Libya's U.N. backed government moves to tackle power cuts in key test [online], 2016. 07. 19. Forrás: reuters.com [2016. 12. 07.].

47 Exclusive: Libya oil exports threatened as NOC warns against port deal [online], 2016. 07. 24. Forrás: reuters.com [2016. 12. 07.].

48 Libyan Oil Production Exceeds 550,000 Bpd [online], 2016. 10. 17. Forrás: oilprice.com [2016. 12. 07.].

49 Libya's Economic Outlook- Spring 2016 [online], 2016. Forrás: worldbank.org [2016. 12. 07.].

50 Libya forces de-mine and clear Sirte after liberation from Isis militants [online], 2016. 08. 11. Forrás: independent.co.uk [2016. 12. 07.].

51 Libya forces de-mine and clear Sirte after liberation from Isis militants [online], 2016. 08. 11. Forrás: www.independent.co.uk

amelyekkel az előrenyomuló csapatok közé hajtottak. A kiépített alagutak és a szűk sikátorok is segítették a védők meglepetésszerű rajtaütéseit.⁵² További problémát okozott, hogy a brit, amerikai, francia tanácsadók jelenléte ellenére a koordináció továbbra is meglehetősen kezdetleges maradt az egyes Bunján Marszús-erők között, ami elengedhetetlen feltétele lett volna a városharc sikeres megvívásának. Július végére a támadás holtpontra jutott: a GNA-hoz hű erők képtelenek voltak mit kezdeni az Ouagadougou Konferenciaközpont betontömbjével, amely kiváló erődül szolgált a védők számára, és útját állta a további előrenyomulásnak. Hogy az offenzívát elmozdítsa a holtpontról, az Egyesült Államok augusztus elsején megkezdte a légitámadásokat a dzsihadisták állásai ellen. A *USS Waspról* felszálló Marine AV-8B Harriers vadászbombázók, drónok és helikopterek rövid időn belül romhalmazzá változtatták a konferenciaközpontot, és a földi összekötők irányítása mellett megkezdtek a precíziós támadásokat az Iszlám Állam állásai ellen.⁵³ Az amerikai beavatkozás új lendületet adott a BM-nek, de ez korántsem jelentette a harcok végét. A szárazföldi erőknek ezt követően is háztömbről háztömbre haladva kellett megtisztítaniuk a várost a dzsihadistáktól. 2016. november végére már csak állítólag 70 épület maradt az Iszlám Állam kezén. December 5-én a kormányerők szóvivője bejelentette, hogy véget értek a harcok, más parancsnokok szerint azonban még maradtak kisebb fészkei a dzsihadisták ellenállásának. A város nagy részét mindenesetre sikerült megtisztítani, az Iszlám Állam harcosainak zöme elesett vagy elmenekült a városból. Eddigre azonban 712 Bunján Marszús-harcos vesztette életét, és mintegy 3200 sebesült meg – a részt vevő erők 40-60%-a. Az Egyesült Államok közel félezer csapásmérő bevetéssel támogatta az ostromot.⁵⁴

A szirti győzelem jóval többet jelentett az Iszlám Állam líbiai bástyájának elfoglalásánál – a Bunján Marszús erősen formálta az észak-afrikai ország erőviszonyait, és a líbiai belpolitika számos ellentmondására hívta fel a figyelmet. Először is, bár szóban mindenki az Iszlám Államot tartotta a fő kihívásnak, valójában szó sem volt egységfront kialakulásáról a dzsihadisták ellen. Haftár, aki a Méltóság hadműveletet tekintette „a” dzsihadellenes harcnak, semmiféle módon nem támogatta a BM-et. Úgy tűnt, hogy a tábornoknak sokkal fontosabb a Bengázi feletti ellenőrzés megszerzése és az általa megbízhatónak ítélt katonai vezetők kinevezése a közigazgatási posztokra, mint az Iszlám Állam visszaszorítása. Sőt, egyes források szerint az eredetileg Haftárhoz érkező illegális orosz, emírségi és egyiptomi fegyverszállítmányok egy része is a szirti dzsihadisták kezébe került.⁵⁵

Mindez a líbiai belpolitikai dinamikák ismeretében nem meglepő. Valójában ugyanis a két nagy tömörülés az Iszlám Államot súlyos, de nem egzisztenciális problémaként kezelte. A GNA és a vele szövetséges milíciák számára az igazi kihívást a keleti szeparatizmus és az azt megtestesítő Haftár jelentette, aki lényegében kézi vezérrel irányította a HoR civil politikusait. A tábornok és támogatói – Egyiptom, az Emírségek – számára pedig sokkal nagyobb kihívást jelentettek a rivális politikai csoportok, mint a minimális helyi támogatással rendelkező, zömében külföldi harcosokból álló Iszlám Állam fiálék. Ne fe-

52 *More heavy losses as Bunyan Marsous resumes Sirte attacks on IS* [online], 2016. 07. 21. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.].

53 *The Battle for Sirte: An analysis* [online], 2016. 11. 07. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.].

54 *After 4,000 dead and wounded Bunyan Marsous finally beats IS in Sirte* [online], 2016. 12. 05. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.].

55 Elektronikus interjú egy diplomatával, 2016. július.

ledjük: a GNA közelében számos olyan politikai formáció és milícia tűnt fel, amelyek jó kapcsolatot ápoltak az egyiptomi Muszlim Testvérek és az azzal szövetséges más politikai mozgalmakkal, mint például a török Igazság és Fejlődés Pártja (AKP). Kairó 2011 és 2013 között megtapasztalta a Muszlim Testvérek uralmát, és az asz-Szízsi-kabinet – de az egyiptomiak zöme sem – sírta azt vissza. Egyiptom és az Emírségek szemében a GNA és szövetségesei valójában ugyanazon bajkeverő banda líbiai ága voltak, amely 2011-ben „elopta” az egyiptomi forradalmat. Az egyiptomi tisztviselőkkel, politikusokkal készített interjúimból világosan kirajzolódott, hogy Kairó sohasem fogja partnernek tekinteni a nyugati csoportokat, függetlenül attól, hogy valójában mennyire is illik rájuk az „iszlamista” jelző, és hogy mennyire bújtak ki a Muszlim Testvérek „köpenyéből”. Még az sem számít, hogy valójában milyen politikai irányvonalat is képviselnek, és fellépnek-e a dzsihadisták ellen. „Ezek mind ugyanazok a gazemberek” – mondta az egyik külügyminisztériumi tisztviselő.⁵⁶

Mindezek miatt ezek az országok Haftárt tekintik az egyetlen lehetséges szereplőnek, aki egyesíteni képes az országot – vagy legalábbis biztosítani a keleti országrész stabilitását, és megakadályozni a „terroristák” átszivárgását Egyiptom felé. Merthogy paradox módon Egyiptom jobban tart a miszrátai fegyveresektől, akik valóban komoly katonai potenciált képviselnek az országban, mint az Iszlám Állam tagjaitól.

E dinamikák miatt volt nagy jelentősége, hogy az alapvetően miszrátai erőkből álló Bunján Marszúsz elfoglalta Szirtet. A művelettel ugyanis több legyet is ütöttek egy csapásra: bizonyították a GNA és a vele szövetséges milíciák elkötelezettségét a terrorellenes harcban, teljesítve ezzel a külső és belső szereplők egyik legfőbb elvárását; jelentős mértékben növelték kohéziójukat, harci tapasztalataikat és műveleti potenciáljukat; végül, de nem utolsósorban pedig kiiktatták az egyetlen akadályt, ami köztük és a Szirti-öböl menti olajmezők, illetve -létesítmények között állt.

Nem véletlen, hogy Szirt visszafoglalását valójában több szereplő is csak mérsékelt lelkesedéssel várta, mert attól tartottak, hogy a miszrátaiak és a velük szövetséges milíciák folytatni fogják offenzívájukat kelet felé, hogy megtörjék Haftár és a neki engedelmessé „kormányerők” (*Libyan National Army – LNA*) hatalmát.⁵⁷ Októberben a BM egyik parancsnoka meg is vádolta az amerikaiakat, hogy légcsapásaik kevésbé hatékonyak, mint a Miszrátából végrehajtott támadások, és hogy megfelelő amerikai támogatással órák, nem pedig hónapok alatt tudnák elfoglalni a várost.⁵⁸ A helyzet ennél egészen biztosan bonyolultabb volt, és mint láthattuk, az augusztusi amerikai beavatkozás nélkül a Bunján Marszúsz összeomlott volna. Tény azonban, hogy mindenki tartott a BM és Haftár közti háborútól.

A tábornok mindenesetre nem vállalt kockázatot, és 2016 szeptemberében katonai offenzívát indított nyugati irányba, hogy még a miszrátaiak előtt megszerezze a Szirti-öböl olajlétesítményeit. Az eredeti narratíva szerint – amelyet a HoR miniszterelnöke, Thinni képviselt – az LNA csupán azért vonult fel, hogy biztosítsa az olajlétesítményeket

56 Interjú az egyiptomi külügyminisztériumi apparátus, kutatóintézetek különféle tagjaival, 2016. október.

57 Elektronikus interjú az egyik EU tagállam diplomatájával, 2016. november; *The Libyan Political Agreement...*, i. m.

58 Misratan commander says US could have destroyed Sirte IS within hours had it wanted [online], 2016. 10. 06. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 08.].

az iszlamista terroristákkal szemben. Valójában azonban az LNA fegyveres erővel szerezte meg a kikötőket Dzsadhrán erőitől, és magának a parancsnoknak a házáat is támadás érte. Mindezek miatt különösen is cinikusnak hatott Thinni köszönetnyilvánítása a PFG részére, hogy „átadták” a kikötőket az LNA-nek.⁵⁹ Haftár a miszráta sikerek mellett azért is került lépéskényszerbe, mivel Koblernek sikerült megegyezésre bírnia a *Petroleum Facility Guard* parancsnokát a terminálok újbóli megnyitásáról,⁶⁰ és a PFG augusztusban meg is nyitotta Zweitinát. Vagyis úgy tűnt, a GNA és Szarrádzs csoportja „ellopja a show”-t, és pontot téve az évek óta húzódó vita végére, megoldja a kérdést, bizonyítva, hogy képes a kormányzásra. Ezt a tábornok nem engedhette meg, hiszen saját megközelítésében csak ő birt elegendő hatalommal, politikai tehetséggel és támogatottsággal Líbia irányításához. A Haftárral szövetséges erők egyébként már egy hónappal korábban is felvonultak, és kisebb összecsapásokra is sor került köztük és Dzsadhrán fegyveresei között.⁶¹

Haftár a szeptemberi előrenyomulással igyekezett kész helyzetet teremteni. Hogy teljes erővel a GNA-ra és a Bunján Marszús erőire koncentrálhasson, a tábornok Bengáziban újabb nagyszabású offenzívát indított a dzsihadista csoportok megtörésére. Az elhúzódozó harcok azonban egyelőre nem hoztak áttörést: bár állítólag november végére a radikális csoportokat egy hat négyzetkilométernyi területre szorították vissza,⁶² a 2014 tavasza óta folyó Méltóság hadművelet történetében már többször is közeleink látszott a győzelem. Szirt példája is arra int, hogy a városi környezetben működő, hosszú évek során felkészült és tapasztalatot szerzett csoportokat nem olyan könnyű megsemmisíteni.

Haftár katonai erőfeszítéseit a politikai szintéren is számos elem segítette. 2016 augusztusában a HoR végre kellő létszámban gyűlt össze, hogy szavazzon a GNA-ról, és a testület – mint várható volt – nem adott felhatalmazást Szarrádzs-nak a kabinetalakításra.⁶³ Ez a GNA támogatói között is növelte a feszültséget, különösen a korábbi GNC tagjaiban, akik úgy érezték, kiszorították őket a politikai életből. A tábornok szeptemberi offenzívája csak további olaj volt a tűzre. Szeptemberben a GNC-ből létrehozott Államtanács (*State Council*), amelynek eredetileg csak javaslattevő szerepköre lett volna, bejelentette, hogy átveszi a HoR törvényhozó szerepét, mivel a tobruki parlament kudarcot vallott a politikai folyamat elősegítésében. Bár a deklaráció nem jelentett többet egy tényleges jogi következménnyel nem bíró politikai nyilatkozatnál, és a GNA-t támogató szereplők, mint Kobler, kiállva a HoR jelentősége mellett, elítélték azt, így a döntés tovább mélyítette a belpolitikai válságot.⁶⁴ Ha mindez nem lett volna elég, október közepén Khalifa Ghwell, a GNC korábbi miniszterelnöke és a szkhírati megállapodás egyik fő ellenzője puccsot kísérelt meg Tripoliban az Elnöki Tanács ellen. Bár az akció megbukott, ez is mutatta a fo-

59 Thinni thanks PFG for surrendering oil terminals but international community condemns LNA action [online], 2016. 09. 12. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 08.].

60 Kobler meets Ibrahim Jadhran in Ras Lanuf [online], 2016. 07. 21. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 08.].

61 Tanker sent by Libya's NOC starts to load oil from threatened port [online], 2016. 08. 19. Forrás: reuters.com [2016. 12. 08.].

62 Army says Benghazi terrorists almost beaten [online], 2016. 11. 20. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 09.].

63 Libya's eastern parliament votes against U.N.-backed government in Tripoli [online], 2016. 08. 22. Forrás: reuters.com [2016. 12. 09.].

64 Widespread rejection and condemnation of Widespread rejection and condemnation of State Council's move against HoR State Council's move against HoR [online], 2016. 09. 22. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 09.].

kozódó törésvonalakat.⁶⁵ A dolog pikantériáját az adta, hogy Ghwell, aki kormányfőként a HoR esküdt ellenfele volt, nyilatkozatában arra hivatkozott, hogy az Elnöki Tanács és Szarrádzs képtelenek voltak felállítani a kabinetet. Ezért a politikus azt mondta, hogy azt a korábbi GNC és a hatalmon levő HoR politikusaiból közösen, a Líbia–Líbia-dialógus keretében kell létrehozni. Ghwell arra nem tért ki, hogy az egységkormány épp azért nem alakulhatott meg, mert a HoR szabotálta a folyamatot.⁶⁶

A tripolitániai szereplők zöme azonban nem állt a puccskísérlet mögé, mert a GNA továbbra is töretlen támogatásnak örvendett, a szkhírati megállapodás mellett kiálló miszrátai milíciák pedig könnyedén leverték volna a próbálkozást, így Ghwellnek ismét menekülnie kellett.

2016 decemberére mindenesetre egyértelművé vált Szkhírát válsága. A „hajlandók koalíciója” nem volt képes távlati áttörést elérni. Ennek egyértelműen az volt az oka, hogy bár szóban mindenki kiállt a megállapodás mellett, a reálpolitikai érdekek túlságosan eltérőek voltak ahhoz, hogy a törékeny és komoly fékeket tartalmazó egyezmény működhessen. A HoR-nak nem állt érdekében, hogy a GNA megszavazásával jelentősen korlátozza politikai befolyását, és antiiszlamista imázsával megtartotta külpolitikai támogatóit is. Még ennél is fontosabb volt Haftár személye, aki Egyiptom, az Egyesült Arab Emírségek és Oroszország számára mozdíthatatlan sarokköve volt a líbiai belpolitikának. Az általam készített tucatnyi egyiptomi interjú mind azt bizonyította, hogy Kairó számára a tábornok személye az egyetlen garancia arra, hogy a Muszlim Testvérekhez köthető csoportok távol maradjanak az ország nyugati határaitól. Arra a felvetésre, hogy Haftár az elmúlt két évben nemhogy Líbiát, de Bengázit sem tudta egyesíteni és stabilizálni, az volt a válasz, hogy „de megvédte Egyiptom határait”, míg a Bunján Marszúsz résztvevői „mind terroristák, csak nem mutatják meg az igazi arcukat”.⁶⁷

E kibékíthetetlen ellentét miatt emlegette egyre több külső szereplő, hogy felül kell vizsgálni Szkhírátot – elsősorban Haftár személye kapcsán, és e tekintetben a nyugati államok álláspontja is puhulni látszik. Először is a tábornok amerikai állampolgársággal is bír, és 1990-ben az amerikai külügy közbenjárásával szabadult ki csádi fogságából. Nyílt titok, hogy a CIA egy ideig az esetleges Kaddáfi-elleni felkelés katonai vezetőjét látta benne, és emiatt támogatta is a líbiai emigránsok szervezkedését, amely azonban csak egy elvetélt felkelésre volt elég.⁶⁸ A 2000-es évek javuló légkörében a tervet hanyagolták, de a líbiai káoszban aztán a tábornok számára új feladatot találtak Washingtonban: az erősödő líbiai dzsihadisták szétzúzását. E magyarázatok szerint a tábornok fő feladata az lett volna, hogy a kaotikus körülmények között megfékezze a radikálisok térnyerését.⁶⁹ Bár az érvelés logikusnak látszik, és diplomáciai források is megerősítették Haftár washingtoni „bekötöttségét”,⁷⁰ nem világos, hogy mikor kerülhetett sor pálfordulásra és a Moszkvához

65 Tensions high in Libya's capital as faction challenges U.N.-backed government [online], 2016. 10. 17. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 09.].

66 Rival faction challenges Libya's U.N.-back government in Tripoli [online], 2016. 10. 15. Forrás: reuters.com [2016. 12. 09.].

67 Interjúk az egyiptomi külügyminisztériumi apparátus, kutatóintézetek különféle tagjaival, 2016. október.

68 Jon Lee ANDERSON: The Unravelling In a failing state, an anti-Islamist general mounts a divisive campaign [online], 2015. 02. 23. Forrás: newyorker.com [2016. 12. 09.].

69 Ethan CHORIN: The New Danger in Benghazi [online], 2014. 05. 27. Forrás: nytimes.com [2016. 12. 09.]; lásd még Jon Lee ANDERSON: *i. m.*

70 Elektronikus interjú az egyik EU-tagállam diplomatájával, 2014. június.

való közeledésre, illetve azt is nehéz tisztázni, hogy milyen mértékű is ez a kenyértörés. Az Egyesült Államok egyértelműen kiállt Szarrádzs és a GNA mellett, és a miszrátai milíciákat sem tarthatta – szemben az egyiptomi tisztviselőkkel – radikális islamistának, hiszen fegyveresen támogatta őket a Szirt körüli harcokban. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a tábornok szálla lenne Washington szemében, és Haftár határozottabb beemelése a GNA munkájába valószínűleg nem elfogadhatatlan Washington számára.

Úgy tűnik, Franciaország is egyre nyitottabb a tábornokkal való együttműködésre, legalábbis ezt mutatja, hogy Párizs katonai erővel is segítette Haftár csapatait. Ezt bizonyította a júliusban Bengázinál lezuhant francia helikopter,⁷¹ amely kínos magyarázkodásra kényszerítette François Hollande elnököt. Az eset óriási felháborodást keltett a GNA soraiban, és az Elnöki Tanács magyarázatot követelt Párizstól, mivel az nem egyeztetett velük a líbiai bevetésről, megsértve ezzel az ország szuverenitását.⁷² Mindenesetre a Crisis Group elemzése is a francia hozzáállásban megfigyelhető változásról beszél.⁷³ Nem véletlen, hogy e tanulmánynak is az a fő konklúziója, hogy Haftár és a HoR megkerülhetetlen a stabilitás szempontjából, és erősíteni kell a tábornok szerepét a Líbiai Politikai Megállapodás struktúrájában.⁷⁴

Talán mindezekre a javaslatokra és tendenciákra is reagált, amikor 2016. december 6-án Martin Kobler azt nyilatkozta, Szkhírát nincs kőbe vésve, az csupán egy keret, és lehetőség van a felülvizsgálatára.⁷⁵

A líbiai migrációs helyzet

A líbiai politikai folyamatok és stabilitás döntően meghatározza az európai migrációs helyzet alakulását. Amíg a szárazföldön nem rendeződnek az állapotok, a külső szereplők legfeljebb tüneti kezelést adhatnak – sőt, a dolgok jelenlegi állása szerint még azt sem. Bár a sajtó hangos az EUNAVFOR Med Sophia tevékenységétől, és a misszió kapcsán rendszeresen elhangzik, hogy mandátumát folyamatosan bővítik, aminek köszönhetően robusztusan léphet fel az embercsempész-hálózatok ellen,⁷⁶ ennek gyakorlati jelentősége, elrettentő ereje minimális. Az elmúlt években csupán annyit sikerült elérni, hogy a művelet már közvetlenül a líbiai parti vizeken túl tevékenykedhet és mentheti ki a menekülteket, illetve süllyesztheti el az embercsempészek hajóit. E lélekvesztők, gumicsónakok azonban tudatosan erre a szerepre vannak szánva, és minimális anyagi kiesést jelentenek a bűnözői csoportok számára. Ahogy Molnár Anna egyik előadásában beszámolt róla, pontosan lehet tudni, azok milyen csatornákon jutnak el Líbiába potom áron, de nem foglalhatók le, hiszen jogilag nem bizonyítható, hogy kifejezetten embercsempészet céljára érkezének

71 Francia források szerint a helikopter és három fős személyzetének vesztét műszaki hiba okozta, míg a dzsihadista Bengázi Védelmi Brigád (BDB) állítása szerint ők lőtték le a gépet.

72 Libya's U.N.-backed government condemns France for not coordinating military presence [online], 2016. 07. 21. Forrás: reuters.com [2016. 12. 09.].

73 *The Libyan Political Agreement 2016...*, i. m.

74 Uo.

75 Kobler tells UN Libyan Political Agreement "not written in stone" [online], 2016. 12. 06. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 09.].

76 EUNAVFOR MED operation SOPHIA [online], 2016. Forrás: eas.europa.eu [2016. 12. 09.].

az országba.⁷⁷ Vagyis az EU fellépése érdemben nem járul hozzá a migráció fékezéséhez, és bár új globális külügyi stratégiájának keretei arról tanúskodnak, hogy az unió felismer- te a változás szükségességét,⁷⁸ az ördög a részletekben rejlik.

Még mielőtt mindezt az Európai Unió tehetetlenségének újabb példájaként könyvel- nénk el, érdemes megjegyezni, hogy a NATO is impotens ezen a fronton: bár a 2016-os varsói csúcson döntés született arról, hogy a szövetség az embercsempészbandák elleni küzdelemben csatlakozik a Sophiához,⁷⁹ a Közepő-Mediterráneumban 2016 novembe- rében kezdődő NATO *Operation Sea Guardian* művelet – amely valójában a már 2001 óta futó *Active Endeavour* átcímkezése – mandátumában közvetlenül nem szerepelnek ilyen feladatok.⁸⁰ De még ha sor kerül is a felhatalmazás bővítésére, a nemzetközi jogi korlátok miatt a szövetség is legfeljebb a migránsok kimentéséhez csatlakozhat.

Európa számára a fő problémát az jelenti, hogy jelenleg nincs ENSZ BT-felhatalmazá- sa a líbiai felségvizeken vagy a szárazföldön tevékenykedni, így a nyílt tengeren kimen- tett szerencsétleneket nem viheti vissza Líbiába. E mögött nyilvánvalóan ott húzódik az a megfontolás, hogy Líbia nem biztonságos a visszatérők számára. Ugyanakkor a tágabb kontextusú geopolitikai játszmák is döntő szerepet játszanak a BT benuulásában. Orosz- ország és Kína számára a menekültválság valójában pozitív fejlemény, amely gyengíti egyik fő riválisukat, az Európai Uniót. Így miközben a líbiai szuverenitást emlegetik – megfélelvezve erről például Haftár felfegyverzésekor –, valójában egy sikeresebb nyu- gati fellépés elé emelnek gátat. A 2011-es NATO-műveletek után kialakult katasztrofális állapotok ráadásul remek munícióval szolgálnak számukra annak bizonyítására, hogy az intervenció csak növelné a káoszt. Moszkva és Peking már az egységkormány meg- alakítása felé vezető rögzös úton sem tűnt kompromisszumkésznek: amikor felmerültek az opciók, hogy a BT-nek szankciókat kellene elfogadnia a tárgyalásokat blokkoló líbiai politikusok ellen, a két állandó tag ezeket rendre elutasította. 2015 márciusában az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviselője, Federica Mogherini már felvetette egy uniósi beavatkozás lehetőségét, amely a tűzszünet megfigyelését és a fő infrastrukturális létesít- mények védelmét látta volna el, de a terv az orosz és kínai ellenkezés miatt hamar lekerült a napirendről.⁸¹ Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy néhány tagállam sem lelkesedett az ötletért. Amikor már elmentek a falig, Moszkva és Peking meglebegtette ugyan, hogy támogatni fog egyes személyek elleni szankciókat, de ebből nem lett semmi.⁸²

A másik megoldás az lehetne, ha az elismert líbiai egységkormány kérné fel a külső szereplőket az intervencióra. Erre azonban eddig a líbiai felek nem mutatnak hajlandó- ságot. Az atomizált líbiai belpolitikában két kérdésben konszenzus uralkodik: nem akar-

77 Lásd Molnár Anna felszólalását a Transition in the North African Arab Spring States című konferencián 2016. 11. 25-én. www.uni-nke.hu/uploads/media_items/invitation-workshop-on-transition-in-the-north-african-arab-spring-states-original.pdf [2016. 12. 09.].

78 Lásd erről: MOLNÁR Anna: Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája [online], 2016. 07. 11. *SVKK Elemzések* 2016/9. Forrás: netk.uni-nke.hu [2016.12.22.], illetve MOLNÁR Anna: Az Európai Unió tengerbiztonsági stratégiája. *Nemzet és Biztonság*, 2014/4, 76–92.o.

79 SZENES Zoltán: Meglepetések nélkül – A varsói NATO csúcs értékelése [online], 2016. 08. Forrás: biztonsagpolitika.hu [2016. 12. 09.], 14–15. o.

80 NATO Operation Sea Guardian Kicks off in the Mediterranean [online], 2016. 11. 09 Forrás: mc.nato.int [2016. 12. 09.].

81 EU proposal to send soldiers to Libya met with scepticism [online], 2015. 03. 15. Forrás: reuters.com [2016. 12. 14.].

82 UN Security Council backs Draft Five and sanctions [online], 2015. 07. 15. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 14.].

ják, hogy az országot elhagyó menekülteket vissza lehessen toloncolni Észak-Afrikába, illetve, hogy – az Iszlám Állam és a dzsihadista csoportok ellen végrehajtott korlátozott műveleteket leszámítva – bármiféle külföldi erő érkezzen Líbiába.⁸³ Amiben megint csak tetten érhető bizonyos paradoxon, hiszen a miszrátaiktól kezdve Haftáron át a GNA-ig a dzsihadisták elleni külföldi különleges műveleteket és kiterjedt légcsapásokat el tudják fogadni a felek, miközben például az embercsempészek elleni küzdelemre vagy az infrastruktúra védelmére felajánlott segítséget nem.

A líbiaiak zömét ugyanis nem zavarja, ha minél több szubszaharai menekült áll tovább Európa felé. Ennek két oka van: közbiztonsági és anyagi. Hosszas viták zajlanak arról, napjainkban hány migráns is van az észak-afrikai országban. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) 2016. szeptemberi adatai 700 000 és 1 millió közé teszik ezt a számot.⁸⁴ A migránsok meglehetősen heterogén képet adnak, és alapvetően két csoportba oszthatók: a szomszédos észak-afrikai államokból érkezőkre, illetve a szubszaharai térségből vagy távolabbról származókra. Az IOM novemberben közel 2000 migráns bevonásával készített statisztikája alapján a Líbiában élő külföldiek zöme – 56%-a – nem akar továbbmenni Európa felé, hanem az országban szeretne boldogulni. Az egyiptomiak, csádiak, szudániak 81-83%-a nyilatkozott így. Ugyanakkor a nigériaiak 84%-a tovább szeretne jönni a kontinens felé. Fontos adalék, hogy a teljes megkérdezettek 88%-a nyilatkozott úgy, hogy alapvetően gazdasági okokból hagyta el szülőhazáját, ahol alig 21%-uknak volt valamiféle munkája. Komoly kihívást jelent, hogy – szemben a közel-keleti menekültekkel – 98%-uk férfi, zömében a húszas éveik derekán.⁸⁵

Miközben az európai diskurzus sokat foglalkozik a 2015-ös migrációs válság által generált európai közbiztonsági problémákkal, arról kevés szó esik, hogy milyen hatással van ez a líbiai társadalomra. Az ország lélekszáma nagyjából 6 millió körül mozoghat, és egy ekkora lakosságnak kellene valamit kezdenie egy akkora migránstömeeggel, amellyel a 82 milliós Németország szembesült 2015-ben. Mint láttuk, ezek egy része a szomszédos országokból érkezett, ismeri és érti a líbiai kultúrát és szokásokat. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a rendkívül archaikus líbiai társadalom még az azt valamennyire ismerő környező államok arabjai számára is tartogat kihívásokat. A szubszaharai Afrikából érkező tömegek számára pedig a találkozás gyakran sokkoló.

Nem feledkezhetünk meg arról, hogy ezeknek az embereknek a zöme komoly traumákon megy keresztül, amíg eléri Észak-Afrikát. Függetlenül attól, hogy egy polgárháború vagy csak a magasabb életszínvonal hajtja őket, végig kell utazniuk a Szaharán. Miközben a földközi-tengeri halálesetekről az IOM megpróbál statisztikát vezetni, arról csak becslések és a túlélők beszámolóit tanúskodnak, hányan pusztulhatnak el a hosszú sivatagi út alatt. Egy 2016-os dán felmérés sokkoló adatokról tanúskodik: az 1300 migráns bevonásával készült jelentés 2014 és 2016 között 1245 halálesetet számolt össze. Az okok zömében az éhezés, a gyógyszerhez való hozzáférés hiánya, az autóbalesetek és a fegyveres összecsapások szerepeltek, de 44 áldozattal például a tömeges nemi erőszak és következményei

83 Tripoli militia says it will fire on foreign troops [online], 2016. 01. 26. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 14.].

84 Libya [online], 2016. 09. Forrás: iom.int [2016. 12. 14.].

85 Most Migrants in Libya Intend to Stay, Not Heading for Europe [online], 2016. 11. 22. Forrás: iom.int [2016. 12. 14.].

végeztek.⁸⁶ Mindez azt jelenti, hogy valószínűleg több tízezer ember pusztulhat el évente a Föld legnagyobb sivatagában. Ráadásul a líbiai tartózkodás sem jelent könnyebbséget: az érkezők zömét zsúfolt raktárpületekbe zárják, amíg családtagjaik nem utalnak számukra elegendő pénzt az átkeléshez. Az összeg megszerzéséhez a csempészek gyakran alkalmaznak zsarolást és kínzást. A nemi erőszak, kínzás, ütlegetés mindennapos.⁸⁷ Ezt erősíti, hogy a fekete-afrikaiakat a líbiai arabok zöme lenézi. Hogy előteremtsék a szükséges összeget, a migránsokat gyakran rabszolgaként dolgoztatják, prostitúcióra kényszerítik, vagy épp részt kell venniük a milíciák közti fegyveres küzdelemben.⁸⁸ Egyes NGO-k jelentései szerint előfordul a szervkereskedelem is.⁸⁹ Az IOM egyik agadezi irodavezetője rámutat arra is, hogy a migránsok egy része – a csempészek hatásos propagandája következtében, akik olcsó, gyors és könnyű utat ígérnek – kétségbeejtően kevés információval rendelkezik a rá váró viszontagságokról. Maurice Miango az *Economist*nak beszámolt róla, sokan azt hiszik, Líbia és Olaszország között mindössze egy 15 kilométeres tengeri út vár rájuk (a valóságban ez csaknem 500 kilométer), nincs tudomásuk arról, hogy a líbiai partokig még át kell kelniük a Szaharán – vagy épp hogy az országban polgárháború dúl. Nem csoda, hogy a veszélyes sivatagi út után oda érkezőket sokkolják a körülmények. „Líbiában mindenkinek van fegyvere. Még a gyerekeknek is” – panaszkodott egy 34 éves kameruni.⁹⁰ A migránsoknak arról sincs fogalmuk, hogy az európai munkavállalás és a szociális rendszerhez való hozzáférés jóval bonyolultabb, mint ahogy azt korábban gondolták.

Mindezek a traumák és kényszerhelyzetek hozzájárulnak ahhoz, hogy a Líbiába érkező migránsok egy része rablással, fosztogatással próbál bevételhez jutni az átkeléshez, maga is nemi erőszakot követ el, vagy a milíciák tagjaként gyilkosságot: a líbiai farkastörvények között maguk is farkasokká válnak. Ez pedig tovább gyengíti a hagyományos konfliktuskezelési módokat, a társadalom tradicionális szövetét, és erősíti a banditizmus, illetve a fegyveres erőszak alkalmazását.⁹¹ Ezt jól megmutatta az a 2016. novemberi eset, amikor Szabhá városában a Gaddafa törzs egyik bolttulajdonosának majma megtámadott az Awlád Szulejmán törzshöz tartozó iskolás lányokat. Az Awlád Szulejmán olyan súlyosnak értékelte a sérelmet, hogy fegyveres erővel válaszolt. A kulminálódó összecsapásokban – amelyben legalább 16 ember meghalt és félszáz megsebesült – harckocsik és tüzérségi eszközök bevetésére is sor került.⁹² Bár az eset mögött nyilvánvaló gazdasági mozgatók is felfedezhetők a déli csempészútvonalak feletti ellenőrzés kapcsán, a körülmények mégis jellemzőek.

A közbiztonsági elemek mellett a legalább olyan fontos gazdasági okokról sem szabad

86 More Europe-bound migrants may be dying in Sahara than at sea –report [online], 2016. 07. 17. Forrás: hiiraan.com [2016. 12. 14.].

87 Behind the refugee crisis, families in the West willing to pay and pay [online], 2016. 02. 24. Forrás: reuters.com [2016. 12. 14.]; Migrants face torture, rape in journey from Libya to Europe [online], 2016. 07. 11. Forrás: hiiraan.com [2016. 12. 14.].

88 Elektronikus interjú az egyik EU tagállam diplomatájával, 2015. december

89 Illegal migration crises through Libya set to rise with weak central authorities [online], 2016. 05. 30. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 14.].

90 The flow of Africans from Libya to Italy is now Europe's worst migration crisis [online], 2016. 10. 22. Forrás: economist.com [2016. 12. 14.].

91 Elektronikus interjú az egyik EU tagállam diplomatájával, 2016. november.

92 Monkey incident sparks clashes in southern Libyan city of Sabha, 16 dead [online], 2016. 11. 20. Forrás: reuters.com [2016. 12. 14.].

megfelelkezünk. A líbiai rész számára ugyanis a migráció fenntartása – a biztonsági problémák mellett – komoly gazdagságot is jelent. Az EUROPOL becslései szerint a csempészhalozatok éves bevétele 3-6 milliárd dollár körül mozog. 2016 elején az európai átkelés személyenként 2200 dollár körül mozgott, ami azt jelenti, hogy egy 600 fős transzporton a csempészek tiszta haszna megközelítette az egymillió dollárt.⁹³ Ahogy több jelentés is beszámol róla, a csempészet akkora összegeket mozgat meg és akkora haszonkulccsal jár, hogy a szubszaharai területekig nyúló hálózatok lényegében érinthetetlenek. A bevételből bőven futja nem csupán a hivatalnokok, de akár a politikusok megvesztegetésére is, akik szemet hunynak a modern kori népvándorlás fölött.⁹⁴ A 2011, de legkésőbb 2013 óta elvesztegetett évek legfőbb hozadéka az volt, hogy a korábbi esetlegességek helyett az embercsempész-hálózatok professzionalizálódtak, megerősödtek, valamint kiterjedtebbekké és szervezettebbekké váltak, mint valaha. Ezt az is segítette-kikényszerítette, hogy a balkáni útvonalak megnyílásával a viszonylag jól fizető és nagy számban érkező szíriaiak száma megcsappant, és a hiátust szubszaharaiakkal kellett pótolni.⁹⁵ A térség gyenge államalakulatai korlátozott rend- és határvédelmi ügynökségeikkel, bűnüldöző szerveikkel pedig még megfelelő akarattal is csak mérsékelten korlátozhatják a hálózatok működését, hiszen azok az embercsempészet mellett drog-, üzemanyag- és fegyverkereskedelemmel is foglalkoznak. Összességében tehát több tízmilliárdos üzletről van szó, ami azt jelenti, hogy a külső szereplőknek ezzel érdemben összevethető források bevonásával van csak esélyük a sikeres fellépésre.

Mindezek alapján nem csodálkozhatunk azon, hogy 2016-ban megdőlt a középső mediterráneumi útvonalon érkező migránsok 2014-es, 170 000 fős rekordja: 2016. december 13-ig 176 700 fő érkezett az olasz partokhoz, és több mint 4200 ember fulladt bele a tengerbe.⁹⁶ Így a szám év végéig vélhetően átlépi a 180 000-et.

Kilátások

A líbiai válsággal kapcsolatban mind a politikusok, mind a szakértők rendszeresen hangsúlyozzák, hogy az veszélyt jelent Európa biztonságára, és az általa gerjesztett problémák – mint a migráció, a regionális instabilitás vagy az iszlamista radikálisok előretörése – megoldása elsődleges fontosságú a kontinens számára.⁹⁷ Nagyjából annak kapcsán is konszenzus uralkodik, hogy mindehhez a kulcs egy stabil, egységes Líbia megteremtése működő államapparátussal és biztonsági szervekkel.

Az elmúlt öt évben a nyilatkozatokon túllépve mégis csak mérsékelt erőfeszítések történtek ennek megvalósítására. A nyugati hatalmak még a politikai arénában is csak kis

93 Behind the refugee crisis, families in the West willing to pay and pay [online], 2016. 02. 24. Forrás: reuters.com [2016. 12. 14.].

94 The flow of Africans from Libya to Italy is now Europe's worst migration crisis [online], 2016. 10. 22. Forrás: economist.com [2016. 12. 14.].

95 Uo.

96 Mediterranean Migrant Arrivals Reach 354,993; Deaths at Sea: 4,742 [online], 2016. 12. 13. Forrás: iom.int [2016. 12. 14.].

97 Csak néhány példa: Why Europe should worry about ISIS in Libya [online], 2015. 02. 23. Forrás: cbsnews.com [2016. 12. 18.]; „Islamic State's ambitions in Libya are a direct threat to Europe” [online], 2015. 02. 17. Forrás: telegraph.co.uk [2016. 12. 18.]; Jihadis in Libya ‚direct threat’ to Europe: French PM [online], 2015. 02. 21. Forrás: dailystar.com [2016. 12. 18.]; Council conclusions on Libya [online], 2014. 10. 20. Forrás: consilium.europa.eu [2016. 12. 18.].

kockázatú játszmákat vállaltak fel a fentebbi cél érdekében, ennél komolyabb lépés – például egy kiterjedtebb stabilizációs művelet – érdemben fel sem merült. Ennek okai a következőkben foglalhatók össze:

A nemzetközi konszenzus hiánya nem tesz lehetővé jogilag tiszta megoldást. Moszkva és Peking nem érdekelt abban, hogy az EU déli határainál rendeződjön a konfliktus, amely egyik fő geostratégiai és gazdasági riválisukat gyengíti. Így egy határozottabb nyugati fellépésre csak az ENSZ BT felhatalmazása nélkül kerülhetne sor, amelyet a szereplők egyike sem vállal fel. A Biztonsági Tanács határozatát csak egy elismert líbiai kormány felkérésével lehetne megkerülni, a GNA azonban ebben a pillanatban nem rendelkezik ehhez elegendő legitimitációval, nem beszélve arról, hogy a líbiai politikusok részéről sincs szándék erre.

A líbiai válság jelenlegi mérete nem jelent egzisztenciális fenyegetést Európa számára. Bár az Iszlám Állam megerősödése vagy a növekvő migránsáradat aggodalomra ad okot, ezek valójában nem érték el sem a döntéshozók, sem a közvélemény ingerküszöbét. A milliós közel-keleti áradattal összevetve a Líbiából érkező idei 176 000 főnyi migráns nem szignifikáns, még akkor sem, ha ezzel új rekord született. Egy 510 milliós közösség ezt nem képes a létét fenyegető veszélyként felfogni – hisz nyilvánvalóan nem az. Ráadásul – szemben a közel-keleti menekülthullámmal – a középső Mediterráneumon keresztül érkezők jóval kevesebb tagállamon haladnak keresztül, mint keleti társaik, így a 28 fős közösségben jóval kevesebb kormány érzi szükségesnek a velük való érdemi foglalkozást. Ugyanez vonatkozik a líbiai Iszlám Államra is: egyelőre egyetlen jelentős európai terrortámadás sem köthető hozzájuk, és nincs rá bizonyíték, hogy sejtjék megvetették volna a lábukat Európában. De még ha így is lenne, néhány akció önmagában nem fogja aláásni a kontinens stabilitását.

Európa számos olyan konfliktussal és válsággal szembesült az elmúlt években, amelyeket jóval súlyosabbnak érez a líbiai krízisnél. Ukrajna, a végeláthatatlan szíriai konfliktus és az általa generált közel-keleti menekültválság, az Iszlám Állam megszületése és európai terrortámadásai, a Brexit, az olasz alkotmányreferendum, a már lezajlott amerikai, illetve a közelgő francia és német választások sokkal jobban foglalkoztatják a kontinens politikai életét, mint néhány százezer menekült vagy egy olyan terrorszervezet, amely épp most veszítette el fő észak-afrikai bázisát. Miközben egyesek már-már az EU összeomlását vagy legalábbis az integráció radikális újragondolását vizionálják-szorgalmazzák, egy rendkívül összetett, egyre kaotikusabb regionális válság rendezése nem tartozik a prioritások közé.

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy mindezek ellenére a líbiai válság valóban súlyos problémát jelent Európa számára. Évi 200 000 körüli, zömében szubszaharai menekült ellátása fölösleges terhet ró a kontinensre. Az embercsempész-hálózatok megerősödése és propagandatevékenysége, a gyorsan terjedő információ egyre nagyobb tömegeket bír rá arra, hogy nekivágnak az Európába vezető útnak. Az pedig, hogy egyelőre nem bizonyított a líbiai Iszlám Államhoz köthető terrorcsoportok jelenléte a kontinensen, nem jelenti azt, hogy ilyenek nem léteznek, vagy nem fognak létezni. A körülmények legalábbis adottak és kedvezőek ehhez. Ezen az sem változtat, hogy az Iszlám Állam elvesztette Szirtet, sőt: más szervezetek – mint a szomáliai as-Sabáb – példája azt mutatják, hogy a területi kontroll

elvesztése után a szervezetek hajlamosabbak a terrorisztikus módszerek felé fordulni, így demonstrálva erejüket és cselekvőképességüket.

A szíriai és iraki Iszlám Államhoz köthető 2015–2016-os terrorcselekmények a biztonság *objektív megközelítése* alapján érdemben nem befolyásolták a kontinens helyzetét: bár Európa terrorfenyegetettsége az elmúlt években romlott, annak szintje továbbra sem vethető össze a világ más pontjain tapasztalható fenyegetéssel, illetve az Európát érintő egyéb kihívásokkal (például demográfiai folyamatok).⁹⁸ Ennek ellenére a merényletek jelentősen befolyásolták az EU-tagállamok *szubjektív biztonságpercepcióját*, és komoly visszhangot váltottak ki, amelyek szükségessé tették az Iszlám Állam és a terrorizmus elleni küzdelem fokozását. Ennek tükrében néhány, az Iszlám Állam líbiai ágához köthető cselekmény is komoly változást idézhet elő az észak-afrikai konfliktushoz való hozzáállásban. Ha mindezek mellett figyelembe vesszük az egyéb európai érdekeket (kőolaj- és földgázforrások, regionális instabilitás), a líbiai rendezés szükségessége nehezen megkérdőjelezhető. És bár a válság nem jelent egzisztenciális fenyegetést Európa számára, mindenképp rontja az EU biztonságát, gyengíti gazdasági és kereskedelmi potenciáljait, valamint olyan kockázatokot hordoz magában, amelyek középtávon az eddigieknél jóval nagyobb problémákat okozhatnak (például a migránsok számának erőteljes növekedése).

Így aligha lehet kérdéses egy átfogó líbiai rendezés szükségessége, amely túlmutat az eddigi *ad hoc* megoldásokon. Ennek egyes elemei – 2014-hez képest – jobban körvonalazódnak látszanak. Ilyen az egységkormány létrehozása, az Iszlám Állam elleni amerikai légi műveletek vagy a nigéri kormánnyal kötött 610 millió euró értékű keretmegállapodás, amelynek célja a migrációs nyomás enyhítése.⁹⁹ A továbblépéshez azonban elengedhetetlen lenne a GNA körüli viták rendezése és a külső hatalmak közti működőképesebb konszenzus megkötése. Bár erre látszanak szándékok, jelenleg nehezen ítéltető meg ezek komolysága. Összességében Líbia kapcsán a következő forgatókönyvekkel számolhatunk:

Az LPA felülvizsgálata és Haftár beemelése annak rendszerébe. Erre egyre nagyobb hajlandóság mutatkozik a nagyhatalmak részéről, és a lépés látszólag enyhítené a Tripolitánia és Kireneika, illetve a korábbi HoR és GNC, valamint az új GNA közti feszültséget. Bizonytalan azonban, hogy Haftár megelégszik-e egy védelmi miniszteri vagy vezérkari főnöki poszttal, és hogy ilyen minőségben aláveti-e magát a civil vezetésnek. A válasz nagy valószínűséggel nem. A megállapodás ráadásul számos líbiai csoportot idegenítene el az ENSZ vezetete tárgyalásoktól, amelyeket Leon tevékenysége miatt eleve komoly bizalmi válság jellemez. A szirti győzelemben megerősödött miszráti milíciák aligha fogadnák el Haftár fennhatóságát, és fegyveres harcot is kezdenének a tábornok ellen. De rajtuk kívül is sokan vannak, akik Haftárt még Kaddáfínnál is rosszabbnak tartják.¹⁰⁰ Mindezek tükrében a jelenleg leginkább erőltetett megoldás nem kecsegtet sok jóval, kivéve abban az esetben, ha 1. Haftár csak a keleti területek feletti katonai felügyeletet kapja meg; 2. és kellő garanciák kerülnek a rendszerbe, hogy – tiszteletben tartva Kireneika bizonyos mértékű autonómiáját – aláveti magát az egységkormány döntéseinek, különben elveszti posztját.

98 Lásd erről: TÁLAS Péter: *A terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára* [online], SVKK *Nézőpontok* 2016/1. 2016. 04. 13. Forrás: netk.uni-nke.hu [2016. december 19.].

99 *EU offers 610 million euros to Niger to curb migration* [online], 2016. 12. 15. Forrás: reuters.com [2016. 12. 19.].

100 Elektronikus interjú az EU egyik diplomatájával, 2015. június.

Az LPA jelenlegi formájának továbbvitele líbiai keretekben. Ebben az esetben Haftárt egyértelműen háttérbe kell szorítani. Ennek egyetlen útja, ha elveszti külső támogatóit, ami jelenleg valószínűtlen. Ez az opció csak akkor működhet, ha a GNA és szövetségei átveszik a kezdeményezést, és akár fegyveres erővel is megtörik a tábornok uralmát és befolyását. Kérdéses, a GNA rendelkezik-e ehhez elegendő katonai erővel, és hogy a tábornok külső támogatói nem nyújtanának-e közvetlen katonai támogatást Haftárnak (például légitámaszok formájában). Mindezek miatt ez az opció elhúzódó konfliktussal fenyeget.

Az LPA jelenlegi formájának továbbvitele aktívabb külső szerepvállalással. Ennek a változatnak a keretében az elsősorban nyugati szereplők nagyobb elkötelezettséget mutatnának a GNA és az LPA támogatása mellett, illetve az azt akadályozó személyek ellen. Ez lényegében a már körvonalazódó „hajlandók koalíciójának” további segítségét jelentené, amelyhez azonban egyértelműen szükséges a GNA felkérése. Mivel az egységkormányt elvileg minden külső szereplő elismeri, a manőver kockázatos ugyan, de lehet érvelni jogi megalapozottsága mellett. A helyszínen levő különleges műveleti erők mellett a fellépés kiterjedne a líbiai helyszíneken folyó SSR-tevékenységre,¹⁰¹ kiképzésre, mentortevékenységre, a háttérőrizet és a parti őrség munkájának támogatására, a GNA-erőinek logisztikai segítésére.

Líbia feldarabolása. Végül, de nem utolsósorban szólnunk kell arról a forgatókönyvről is, amely szerint az ország nem tartható egyben, elkerülhetetlen a részekre bontása. Bár erről semmiféle nyílt diskurzus nem folyik, több Líbiával foglalkozó diplomatától és szakembertől is hallottam azt a szóbeszédet,¹⁰² mely szerint nagyhatalmi körökben egyre többen ebben látják a megoldást, sőt erről már hallgatólagos megállapodás is született. E narratíva alapján a felek csak arra várnak, hogy bebizonyosodjon, nem működik a líbiai egység, és mindenkinek jobb külön. Ezeket a híreszteléseket nem tudom megerősíteni. Mielőtt azonban ezt az opciót az összeesküvés-elméletek tárházába száműznénk, érdemes megfontolni, hogy számos, kívülről nézve irracionálisnak tűnő elemre választ adnak: miért bízik annyira Egyiptom Haftárban (hisz nekik csak az kell, hogy a keleti területek feletti ellenőrzést egy számukra megbízható szereplő gyakorolja); miért támogatja a tábornokot most már Franciaország is, holott sosem lesz belőle líbiai asz-Szíszi; hogyan is van az, hogy Haftár egyszerre volt CIA-ügynök és Vlagyimir Putyin fő szövetségese; miért maradhat fent az LPA aláírása után is a két törvényhozás a HoR és a GNC képében; illetve hogy miért kerültek olyan aknák az LPA szövegébe (HoR-felhatalmazás szükségessége, GNC csak javaslattevő szerepkörben, Haftár teljes mellőzése), amelyek garantálták, hogy az átmenet nehézkes, ha épp nem lehetetlen legyen.

A fentebbi opciókból a következő világosan látszik az európai döntéshozók számára: önmagukban a helyi szereplők nem lesznek képesek rendezni az ország helyzetét és fejlődési pályára állítani Líbiát. Mindenképp szükség lesz az eddiginél fokozottabb külső szerepvállalásra, amelyben a katonai fellépésnek reális lehetőségként kell szerepelnie (így jómagam a harmadik opciót látom Európa számára a követendőnek). Saját biztonsága érdekében ezt Európának akkor is fel kell vállalnia, ha nem áll mögötte széles körű nemzetközi konszenzus (BT-határozat), csak a líbiai egységkormány felhatalmazása. Ellenkező esetben csak az eddigi időhúzó politika marad, amely tartósítja az EU déli fenyegetettségét.

101 SSR – Biztonsági Szektor Reformja.

102 Elektronikus interjúk diplomatákkal, személyes interjú az egyik EU-s kutatóközpont vezetőjével.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Orbán gigantikus menekülttábort építene [online], 2016. 09. 24. Forrás: index.hu [2016. 11. 28.]
- SZALAI Máté, GARAI Nikolett, POLGÁR Katalin: Líbia – egy lehetséges európai beavatkozás kérdőjelei [online], E-2016/14. Forrás: kki.gov.hu [2016. 11. 28.]
- Dominic TIERNEY: The Legacy of Obama's „Worst Mistake” [online], 2016. 04. 15. Forrás: theatlantic.com [2016. 11. 28.]
- ZSUPPÁN András: Az öt legnagyobb tévedés, ami lángba borította a Közel-Keletet [online], 2015. 09. 08. Forrás: vs.hu [2016. 11. 28.]
- MARSAI Viktor: A líbiai helyzet és az európai nagystratégia hiánya. *SVKK Elemzések*, 2014/13, 1–15 o.
- MARSAI Viktor: A líbiai válság elmúlt két és fél éve európai szemszögből. *Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/3. 82–104. o.
- EU keen to strike deal with Muammar Gaddafi on immigration [online], 2010. 09. 01. Forrás: theguardian.com [2016. 11. 28.]
- Erik BLACK: How the Europeans' creation of Iraq, Syria and Libya contributed to today's chaos [online], 2016. 08. 15. Forrás: minnpost.com [2016. 11. 28.]
- BESENYŐ János, MARSAI Viktor: *Országismertető – Líbia*. MH Összhaderőnemi Parancsnokság, Székesfehérvár, 2012. 66–67. o.
- Gaddafi recruits “African mercenaries” to quell protests [online], 2011. 02. 19. Forrás: alarabiya.net [2016. 11. 28.]
- Hugh BRODY: Gaddafi and the Tuareg, the „Lords of the desert” [online], 2011. 11. 08. Forrás: opendemocracy.net [2016. 11. 28.]
- The Military Balance 2011*. IISS, Routledge, Abington, 320–321. o.
- Andy ROWELL: Libyan Rebels Threaten to Deny Oil Dithering Nations [online], 2011. 03. 14. Forrás: priceofoil.org [2016. 11. 28.]
- Libya protests: Gaddafi's son warns of civil war [online], 2011. 02. 21. Forrás: bbc.com [2016. 11. 28.]
- Seumas MILNE: There's nothing moral about Nato's intervention in Libya [online], 2011. 03. 23. Forrás: theguardian.com [2016. 11. 29.]
- UK parliament report criticises Libya intervention [online], 2016. 09. 14. Forrás: aljazeera.com [2016. 11. 29.]
- N. RÓZSA Erzsébet: *Az arab tavasz. A Közel-Kelet átalakulása*, Osiris – KKI, Budapest, 2015
- The Libyan Political Agreement: Time for Reset [online], 2016. 11. 04. Forrás: crisisgroup.org [2016. 11. 29.]
- Libyan deal to end oil ports blockade still needs signing - Guard's Jathran [online], 2016. 07. 25. Forrás: reuters.com [2016. 11. 29.]
- Another military man takes over from mayor in the east [online], 2016. 11. 01. Forrás: libyaherald.com [2016. 11. 29.]
- Libyans mourn rights activist amid turmoil [online], 2014. 06. 26. Forrás: aljazeera.com [2016. 11. 29.]
- Former Libyan parliament reconvenes, elects Islamist premier [online], 2014. 08. 25. Forrás: reuters.com [2016. 11. 29.]
- Libyan court rules elected parliament illegal [online], 2014. 11. 07. Forrás: aljazeera.com [2016. 11. 29.]
- SZALAI Máté: Az Iszlám Állam Líbiában? [online], E-2015/3, Forrás: kki.gov.hu [2016. 11. 29.]
- Aziz El Yaakoubi: U.N. hands Libya's warring factions unity government proposal [online], 2016. 06. 08. Forrás: reuters.com [2016. 11. 30.]
- Hadi FORNAJI: Analysis: Geneva – Back to Square One? [online], 2016. 08. 08. Forrás: libyaherald.com [2016. 11. 30.]
- Leaked Emirati Emails Could Threaten Peace Talks in Libya [online], 2015. 11. 12. Forrás: nytimes.com [2016. 11. 30.]
- U.N. calls for rapid Libya accord after lawmakers propose rival deal [online], 2015. 12. 08. Forrás: reuters.com [2016. 12. 05.]
- Both GNC and Hor now defunct says Ali Sallabi; calls for broader dialogue [online], 2015. 11. 23. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 05.]
- HoR unable to meet again due to lack of quorum [online], 2015. 12. 08. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 05.]

- Presidency Council decides to activate Government of National Accord [online], 2016. 05. 17. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 05.]
- Forces backed by Libya's unity government seek to encircle Islamic State-held Sirte [online], 2016.05. 29. Forrás: reuters.com [2016. 12. 05.]
- U.S. troops stationed at Libya outposts: Washington Post [online], 2016. 05. 12. Forrás: reuters.com [2016. 12. 07.]
- War on Isis: British Special Forces ambushed by Islamic State suicide bombers in Libya [online], 2016. 05. 01. Forrás: ibtimes.co.uk [2016. 12. 07.]
- Serraj wants united army, admits "aid" from foreign special forces [online], 2016. 06. 26. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.]
- How IS is surrounded in Sirte [online], 2016. 06. 22. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.]
- Kobler insulted and forced to leave Tripoli promptly [online], 2016. 01. 01. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.]
- Libya's U.N. backed government moves to tackle power cuts in key test [online], 2016. 07. 19. Forrás: reuters.com [2016. 12. 07.]
- Exclusive: Libya oil exports threatened as NOC warns against port deal [online], 2016. 07. 24. Forrás: reuters.com [2016. 12. 07.]
- Libyan Oil Production Exceeds 550,000 Bpd [online], 2016. 10. 17. Forrás: oilprice.com [2016. 12. 07.]
- Libya's Economic Outlook- Spring 2016 [online], 2016. Forrás: worldbank.org [2016. 12. 07.]
- Libya forces de-mine and clear Sirte after liberation from Isis militants [online], 2016. 08. 11. Forrás: independent.co.uk [2016. 12. 07.]
- More heavy losses as Bunyan Marsous resumes Sirte attacks on IS [online], 2016. 07. 21. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.]
- The Battle for Sirte: An analysis [online], 2016. 11. 07. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.]
- After 4,000 dead and wounded Bunyan Marsous finally beats IS in Sirte [online], 2016. 12. 05. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 07.]
- Misratan commander says US could have destroyed Sirte IS within hours had it wanted [online], 2016. 10. 06. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 08.]
- Thinni thanks PFG for surrendering oil terminals but international community condemns LNA action [online], 2016. 09. 12. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 08.]
- Kobler meets Ibrahim Jadhnan in Ras Lanuf [online], 2016. 07. 21. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 08.]
- Tanker sent by Libya's NOC starts to load oil from threatened port [online], 2016. 08. 19. Forrás: reuters.com [2016. 12. 08.]
- Army says Benghazi terrorists almost beaten [online], 2016. 11. 20. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 09.]
- Libya's eastern parliament votes against U.N.-backed government in Tripoli [online], 2016. 08. 22. Forrás: reuters.com [2016. 12. 09.]
- Widespread rejection and condemnation of Widespread rejection and condemnation of State Council's move against HoR State Council's move against HoR [online], 2016. 09. 22 Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 09.]
- Tensions high in Libya's capital as faction challenges U.N.-backed government [online], 2016. 10. 17. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 09.]
- Rival faction challenges Libya's U.N.-back government in Tripoli [online], 2016. 10. 15. Forrás: reuters.com [2016. 12. 09.]
- Jon Lee ANDERSON: The Unravelling In a failing state, an anti-Islamist general mounts a divisive campaign [online], 2015. 02. 23. Forrás: newyorker.com [2016. 12. 09.]
- Ethan CHORIN: The New Danger in Benghazi [online], 2014. 05. 27. Forrás: nytimes.com [2016. 12. 09.]
- Libya's U.N.-backed government condemns France for not coordinating military presence [online], 2016. 07. 21. Forrás: reuters.com [2016. 12. 09.]
- Kobler tells UN Libyan Political Agreement "not written in stone" [online], 2016. 12. 06. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 09.]
- EUNAVFOR MED operation SOPHIA [online], 2016. Forrás: eas.europa.eu [2016. 12. 09.]

- MOLNÁR Anna: [Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája](#) [online], 2016. 07. 11. *SVKK Elemzések* 2016/9. Forrás: netk.uni-nke.hu [2016. 12. 22.]
- MOLNÁR Anna: [Az Európai Unió tengerbiztonsági stratégiája](#). *Nemzet és Biztonság*, 2014/4, 76–92.o.
- SZENES Zoltán: [Meglépetések nélkül – A varsói NATO csúcspont értékelése](#) [online], 2016. 08. Forrás: biztonságpolitika.hu [2016. 12. 09.]
- [NATO Operation Sea Guardian Kicks off in the Mediterranean](#) [online], 2016. 11. 09. Forrás: mc.nato.int [2016. 12. 09.]
- [EU proposal to send soldiers to Libya met with scepticism](#) [online], 2015. 03. 15. Forrás: reuters.com [2016. 12. 14.]
- [UN Security Council backs Draft Five and sanctions](#) [online], 2015. 07. 15. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 14.]
- [Tripoli militia says it will fire on foreign troops](#) [online], 2016. 01. 26. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 14.]
- [Libya](#) [online], 2016. 09. Forrás: iom.int [2016. 12. 14.]
- [Most Migrants in Libya Intend to Stay, Not Heading for Europe](#) [online], 2016. 11. 22. Forrás: iom.int [2016. 12. 14.]
- [More Europe-bound migrants may be dying in Sahara than at sea –report](#) [online], 2016. 07. 17. Forrás: hiiraan.com [2016. 12. 14.]
- [Behind the refugee crisis, families in the West willing to pay and pay](#) [online], 2016. 02. 24. Forrás: reuters.com [2016. 12. 14.]
- [Migrants face torture, rape in journey from Libya to Europe](#) [online], 2016. 07. 11. Forrás: hiiraan.com [2016. 12. 14.]
- [Illegal migration crises through Libya set to rise with weak central authorities](#) [online], 2016. 05. 30. Forrás: libyaherald.com [2016. 12. 14.]
- [The flow of Africans from Libya to Italy is now Europe's worst migration crisis](#) [online], 2016. 10. 22. Forrás: economist.com [2016. 12. 14.]
- [Monkey incident sparks clashes in southern Libyan city of Sabha, 16 dead](#) [online], 2016. 11. 20. Forrás: reuters.com [2016. 12. 14.]
- [Behind the refugee crisis, families in the West willing to pay and pay](#) [online], 2016. 02. 24. Forrás: reuters.com [2016. 12. 14.]
- [The flow of Africans from Libya to Italy is now Europe's worst migration crisis](#) [online], 2016. 10. 22. Forrás: economist.com [2016. 12. 14.]
- [Mediterranean Migrant Arrivals Reach 354,993; Deaths at Sea: 4,742](#) [online], 2016. 12. 13. Forrás: iom.int [2016. 12. 14.]
- [Why Europe should worry about ISIS in Libya](#) [online], 2015. 02. 23. Forrás: cbsnews.com [2016. 12. 18.]
- [„Islamic State's ambitions in Libya are a direct threat to Europe”](#) [online], 2015. 02. 17. Forrás: telegraph.co.uk [2016. 12. 18.]
- [Jihadis in Libya „direct threat” to Europe: French PM](#) [online], 2015. 02. 21. Forrás: dailystar.com [2016. 12. 18.]
- [Council conclusions on Libya](#) [online], 2014. 10. 20. Forrás: consilium.europa.eu [2016. 12. 18.]
- TÁLAS Péter: [A terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára](#) [online], *SVKK Nézőpontok* 2016/1. 2016. 04. 13. Forrás: netk.uni-nke.hu [2016. december 19.]
- [EU offers 610 million euros to Niger to curb migration](#) [online], 2016. 12. 15. Forrás: reuters.com [2016. 12. 19.]